

www.e-rara.ch

Collegium Universi Juris Canonici

Engel, Ludwig

Salisburgi, M. DCC. XII

Zentralbibliothek Zürich

Shelf Mark: RRr 73

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-56454>

[S. 1 - 50]

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

PROOEMIUM, De Juris Canonici Origine, Divisione & Auctoritate.

SUMMARIA.

1. <i>JUS Canonicum quid?</i>	11. <i>Septimus Decretalium, & quanam eius auctoritas?</i>
2. <i>Quae ejus origo?</i>	12. <i>De Concilio Trid. & an obliget, ubi non receptum?</i>
3. <i>Corpus Juris Canon. habet VI. partes.</i>	13. <i>Bullarium & ejus auctoritas.</i>
4. <i>De Decreto Gratiani</i>	14. <i>Regula Concellariae.</i>
5. <i>Qualem auctoritatem habeat, discutitur latè.</i>	15. <i>Declarationes Cardinalium.</i>
6. <i>De Palcis.</i>	16. <i>Debent habere III. requisita, ut obligent.</i>
7. <i>Alij antiquiores Gratiano SS. Canon. Collectores.</i>	17. <i>Rota Romanae, & ejus auctoritas.</i>
8. <i>Decretales Greg. IX. eorumque divisio, materia, & obligatio.</i>	18. <i>De Canonum contrarietate</i>
9. <i>Sextus Decretalium.</i>	19. <i>De confederatione & contrarietate Juris Canonici & Civilis.</i>
10. <i>Clementinae & Extravagantes.</i>	

Leganter monet JC. Cajus in L. 1. ff. de Orig. Jur. inconveniens esse interpretationem promittentibus, omisiss initijs, atque origine non repetitâ, & illotis, ut ita dixerim, manibus protinus materiam interpretationis tractare, cum praefationes libentius nos ad lectionem propositae materiae inducant, & cum eò ventum est, evidentiorum praestent intellectum. Hujus celeberrimi Jurisperiti, consilium sequentes, antequam ad specificas Juris Canonici materias descendamus, prius quaedam scitu necessaria de Jure Canonico in genere, ejusque Origine, Divisione, & Auctoritate praemitemus.

ENGEL IN DECRET. PROOEM.

JURI operam daturum inquit Ulp. in L. 1. ff. de Just. & Jure, prius nosse oportet, unde nomen JURIS descendat. Est autem à justitia appellatum, & est ars aequi & boni. Justitiam namque colimus, pergit Ulp. aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes: verum, nisi fallor, Philosophiam, non simulatam affectantes. Unde & Justitiam definit Imp. in princ. Inst. de I. & I. quod sit constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi. Et mox in §. 1. describit Jurisprudentiam, quod sit, divinarum atque humanarum rerum notitia justae atque in-

A

justi

justi scientia. Circa quas definitiones seu descriptiones plures speculativas quaestiones passim accumulavit Interpretēs, quibus, utpote non multum utilitatis habentibus supersedemus. Illud verò se ipsum insinuat quòd *Jus* aliquando accipitur pro ipsis legibus seu constitutionibus, aliquando pro legum notitia & scientia, & aliquando pro materia & objecto legum, ut in illis verbis: *Jus suum cuique tribuendi.* JURIS, quatenus pro lege seu constitutione accipitur, varias divisiones in sequentibus trademus; ad propositum verò, & quatenus sive pro legibus, sive pro legum scientia sumitur, nota & vulgaris est divisio in *Jus Canonicum & Civile*: istud in *Corporis Juris Civilis* sedem habens suis Expositoribus relinquimus; illud, quantum cum DEO poterimus, fundamentali brevitate explicaturi.

Igitur *Jus CANONICUM*, si nominis Etymon spectes, à græca voce *Canon*, quæ regulam significat, denominatum est, *cap. 1. dist. 3.* Unde definiri solet *Jus Canonicum*, quòd sit jus ex sacris Canonibus, id est, regulis Ecclesiasticis Collectum, & ad rectè vivendum æternamque salutem acquirendam institutum.

2 Porro prima origo *Juris Canonici* non ineptè à DEO desumi posse videtur, qui primus præcepta Decalogi, aliasque rectè vivendi regulas hominibus præscripsit, quas deinde summi Pontifices in suis Canonibus circa singulos casus & hypotheseſ latius exposuerunt. V. G. præceptum divinum est, *non occidere, non furari, usuras non exercere, &c.* sed quando, & qualiter in singulis factis contra hæc

præcepta peccetur, & peccatum puniendum sit, Canones declararunt, ut propterea non immeritò *studium Juris Canonici* *studium divini Juris* appelletur in *cap. 2. de Privilegijs. in 6.* Canones autem isti *Jus Divinum* declarantes, & reliqua ad gubernationem Christiani populi pertinentia statuentes in nova lege primum ab Apostolis introducti, & à Clemente I. Romano Pontifice (qui sedit circa annum Domini nonagesimum primum) in unum congesti, ac Canones Apostolorum nuncupati sunt, ijque in Decreto Gratiani ad finem ponuntur. Postea Successores Apostolorum SS. Pontifices alias & alias constitutiones, & sanctiones Canonicas addiderunt, ex quibus Corpus nostrum *Juris Canonici* compositum est, cui novissimè Concilium Tridentinum & Bullarium accessit.

3 Ad *Corpus Juris Canonici* quod attinet, facile patebit inspicienti, illud dividi in VI. partes: videlicet in *Decretum Gratiani, Decretales Gregorij IX. Sextum Decretalium Bonifacij VIII. Clementinas Clementis V. Extravagantes Joannis XXII. & demùm Extravagantes Communes.*

4 *DECRETUM GRATIANI* à suo Authore Gratiano Ordinis S. P. Benedicti ex Monasterio S. Felicis Bononiensis nomen traxit, qui anno 1150. tempore Eugenij III. hoc opus ex diversis summorum Pontificum & Conciliorum decretis, SS. Patrum scriptis, Imperatorum etiam legibus & sanctionibus compilavit, ac *Concordiam discordantium Canonum* appellavit. Solet Gratianus in hoc suo opere dubias quaestiones ab ini-

tio proponere, & pro utrâque contradictionis parte diversas auctoritates adducere atque in fine conciliare; ut cautè advertendum sit legenti, ne indifferenter decisionem firmam ex primis occurrentibus Capitulis desumat, sed etiam reliqua diligenter perlustret.

Constat GRATIANI DECRETUM ex IV. partibus. *Prima pars* habet 101. *Distinctiones* divisas in *Canones* sive *Capitula*. Ex qua parte sic allegari solet. *cap. Omnes leges. dist. 1.* *Secunda pars* continet 36. *Causas* (id est casus & controversias juridicas) divisas in *Questiones*, subdivisas in *Capitula*. Ubi citandi modus talis est: *c. Si quis suadente causâ* (quod vocabulum tamen plerumque omitteri & subintelligi solet) 17. *quest. 4.* *Tertia pars* est Tractatus de *Pœnitentia*, qui includitur in *Causa* 33. q. 3. & habet 7. *Distinctiones*, divisas in *Capitula*. Ex quo loco talis est citatio, *c. Cogitationes. dist. 1. de. Pœnitentia*, quæ ultima verba ad differentiam primæ & ultimæ partis etiam in *Distinctiones* divisæ adduntur. *Quarta* denique *pars* Decreti tractat de *Consecratione*, & continet 5. *Distinctiones*, divisas in *Capitula*. citatio fit hoc modo: *c. Solemnitates dist. 1. de Consecratione.*

5 Circa hanc primam Juris Canonici partem non levis est inter DD. altercatio, qualem in scholis & utroque foro auctoritatem habere debeat? Quidam existimant, cum hoc opus à privato Doctore privatâ tantum industriâ compositum sit, non majorem habere auctoritatem, quam cujuscunque alterius Doctoris nominati, scilicet *probabilem* tantum, cui Magister in Schola, vel judex in foro si-

ve interno sive externo inhærere necessariò non teneatur, si putet pro sua sententia in contrarium meliores esse rationes, & juris fundamenta: nec allegationes Canonum Pontificalium in eo esse infallibiles, nisi quatenus cum originali, unde desumptæ sunt, correspondeant, siquidem plurimos errores in hoc Gratiani volumine præter Felinum in *cap. 2. de Rescriptis. num. 43.* alij passim adverterint.

Neque obstat huic primæ opinioni, quòd *Decretales Gregorij. IX.* à Raymundo ejusdem Pontificis Capellano & Pœnitentiario; IV. *Libri Institutionum Imperialium* à Triboniano & Dorotheo Magistris & DD. (ut notat Gothofredus in *proœmio Institutionum* §. 3. verbo *Antecessoribus*) compositi sint, qui tamen libri indubitanter legis obtinent auctoritatem: etenim isti libri non ab his privatis compilatoribus, sed à Pontifice & Imperatore, quorum jussu & mandato compositi sunt, (ut ex *proœmiis Decretalium & Institutionum* apparet,) suam auctoritatem desumunt, qualem auctoritatem Gratiano in componendo suo libro non constat datam fuisse. Ita etiam antiquitus certi Jurisperiti & DD. fuerunt, quibus ab Imperatore auctoritas *de Jure respondendi*, & dubias questiones decidendi dabatur, eorumque decisiones *Responsa Prudentum* dicebantur, & pro Lege custodiebantur. §. 8. *Inst. de Jure Nat. Gent. & Civ.* quibus *Prudentum Responsis* L. Digestorum libri repleti sunt. Cæteri verò DD. qui talem potestatem à summo Principe non habent, per suas responsiones jus aliquod facere non possunt, sed tantum

præexistens allegare, & probabilibus rationibus confirmare.

Alij directè contrarium sentiunt existimantes, totum hoc *Gratiani Decretum* esse authenticum, & vim legis obtinere, idque non tantum usu scholarum & iudiciorum, sed etiam ab ipsis summis Pontificibus, qui illud in suis posterioribus Constitutionibus allegarunt, pro tali habitum esse, arg. o. *Cum Apostolica*. 7. *de his, quæ fiunt à Prælati. c. Per tuas*. 40. *de Sent. excom. Clem. unicâ. ibi: Secundum formam in decretis &c. de Jurejurando*.

Et quòd *Decretum Gratiani* antehac multis erroribus depravatum operâ Cardinalium & aliorum doctissimorum Virorum à Sede Apostolica ad id deputatorum vetustissimis Codicibus undiq; conquisitis, autoribusque ipsis. quorum testimonij usus erat Gratianus, perlectis, emendatum & perfectum redditum ac diligentissimè retineri jussum sit, extant Litteræ Papales Gregorij XIII. hodie ad principium Decreti impressæ.

Sed communius receptum est, quòd cum pluribus citatis tradit Barbosa in *Collect. DD. ad proœmium Decreti n. 6. & seq.* ut hæc duæ inter se pugnantes sententiæ per tertiam mediam aliquàlter conciliantur, & dicatur, non constare quidem, quòd *Decreto Gratiani* universim autoritas legis attributa sit; propter emendationem tamen & approbationem Pontificis Gregorij XIII. mereri fidem, quòd Canones ibidem allegati cum suis originalibus sine errore aut falsitate cor-respondent: de reliquo autem eos Canones revocari ad primam autoritatem, id est illam, quam à suis conditoribus acceperunt.

Quare si Gratianus referat *summorum Pontificum, vel Conciliorum generalium Constitutiones*, illæ habent auctoritatem legis, seu decisivam; si referat *Leges civiles & constitutiones Imperatorum*, illæ eatenus in foro Ecclesiastico observandæ erunt, quatenus suppleant defectum juris Canonici, & non contrariantur immunitati Ecclesiasticæ; si propriam sententiam ponat Gratianus, ea probabilis solummodo habebitur; si dicta SS. Patrum v. gr. Ambrosij, Hieronymi, Augustini adducat, magnæ quidem auctoritatis, non tamen absolute infallibilia & decisiva censentur, nisi quatenus à SS. Pontificibus recepta & approbata sunt: cum in materijs disputabilibus & judicialibus sancti Patres plerumque ut privati DD. locuti, & sæpius sibi invicem contradicentes fuerint, ut ex c. 1. & 2. *dist. 26.* ac pluribus alijs locis apparet.

Speciale dubium est, quid statuendum de illis Canonibus Decreti, qui *Palea* inscribuntur? Quid denotetur per hoc vocabulum *Palea*, & qualem hi Canones nullius certi Authoris potestatem habeant? Diversi diversa sentiunt. Quidam hoc nomine res viles & inanes alijs ex Græco *Ta Palajâ*, id est, *antiqua*; alijs *additiones* à græco adverbio *palin*, quòd *rursum* significat, denominari putarunt; alijs à suo authore, quem ajunt *Protopaleam* Cardinalem dictum fuisse, qui hos Canones Decreto Gratiani adscripserit, derivant. Sed hac in re observandum est, quod traditur in *Prefatione* ad Decretum Gratiani circa finem, has *Paleas* in quibusdam vetustissimis Decreti exemplaribus non extare, ex eoque colligi posse, esse *additiones* non eodem

dem tempore factas, sed ad primam collectionem Gratiani in margine primum adscriptas, ac nonnullas fortassis ab ipso met Gratiano, quas deinde librariorum quidam omiserint, quidam in contextu posuerint, interdum conjunctas cum prioribus capitibus, interdum separatas. Falsam verò esse illorum opinionem, qui has *Paleas* tanquam res leves contemnendas putant, ex eo constat, inquit citata *Præfatio* quòd multæ in Decretalibus & apud vetustiores Gratiano Collectores habeantur. Ut propterea non incongruè utrâque suprapositâ Græcâ derivatione & significatione retentâ *Palea rerum antiquiorum additiones* dici posse videantur. Quòd item *Palea* de rebus levibus non sint, legenti faciliè patebit, prout in specie *Palea* quæ est in c. 13. & 14. dist. 96. totum Regnum Romani Pontificis Sylvestro Papæ à Constantino Imperatore donatum concernit.

7 Dixi, sæpe memoratas *Paleas* apud antiquiores Gratiano Collectores haberi: nam hic obiter adnotandum, multis temporibus ante Gratianum fuisse aliquem Codicem Canonum, de quo fit mentio in c. 1. dist. 19. & alias Papalium Constitutionum collectiones factas ab Isidoro, Burchardo Vormatiensi, Ivone Carnotensi Episcopo, Anselmo & aliis; sed isti præcipuè in colligendis Decretis & Constitutionibus laborarunt: Gratianus verò deinde præter collectionem Canonum in conciliandas dissensiones operam impendit, ut in cit. præf. habetur.

8 *Secunda pars* Corporis Canonici sunt *DECRETALES* jussu Gregorij IX. à Raymundo ejusdem Pontificis Capellano & Pœnitentiario (quem ex Ordine Prædica-

torum post obitum à Clemente VIII. in Sanctorum numerum relatum fuisse refert Barbosa ad *Proœmium Decretalium* n. 4.) conscripti. Isti Decretales libri à *decernendo* sive statuendo sic dicti constant potissimum ex *Decretalibus epistolis*, quas diversi summi Pontifices in dubijs quæstionibus juris interrogati se consulentibus rescripserunt, quæ jam in Corpus juris relatæ autoritatem publicæ & universalis legis obtinent, ad eum modum, quo Codex Justinianæus in Corpore Juris Civilis majori suâ parte ex diversorum Imperatorum ad dubios Juris articulos rescriptis compilatus est.

Dividuntur autem *Decretales* in *V. Libros*, libri in *Titulos* & tituli in *Capitula*. In citatione initium, vel numerus *Capituli* & *Titulus* allegatur, ex.g.c. *Venerabilem, de Electione*. Qui titulus, in quo libro, & quoto ejus libri numero sit positus, in proprio *Indice titularum*, qui ad principium Decretalium habetur, inquirendus est.

Antiquitus, quando soli erant *Decretales* Gregorij IX. ijque separatim, & *extra Decretum* Gratiani, semper ad allegationem tituli solebat addi hæc particula *extra V. g. c. 1. extra de Electione*: & in typo denotari hoc signo X. quæ particula etiamnum hodie, quando in uno Corpore Juris sunt *Decretum* & *Decretales* nonnunquam usitari solet, & propriè *Decretales* Gregorij IX. ad distinctionem aliarum partium indicare, quod observandum ne quis existimet, per illam particulam *extra* Extravagantes significati.

Materiam *Decretalium* Glossa proœmialis memoriæ causâ sequentibus versiculis comprehendit.

*Part prior Officia parat, Ecclesieque
Ministros:*

Altera dat Testes, & cetera Judiciorum:

Tertia de Rebus, & Viâ Presbyterorum:

*Quarta docet, quales sint Nexus Conju-
giorum:*

*Quintâque de Vitijs, & Pœnis tractat
eorum.*

Et brevius hoc versiculo.

*Judex, Judicium, Clerus, Sponsalia, Cri-
men.*

Etenim in libro primo *Decretalium*, postquam S. Pontifex de *Constitutionibus*, *Rescriptis*, & *Consuetudine*, adeoq; in genere de obligatione Juris scripti, & non scripti, sive consuetudinarij præmisit, mox tractat de *Electione Prælatorum*, *Ordinatione Clericorum*, *Potestate & Jurisdictione Judicum Ordinariorum*, *Delegatorum & Arbitrorum*, item de *Pactis*, *Transactionibus & Restitutionibus judicialibus*. In secundo libro totus *Processus judicarius* in I. & II. instantia traditur, qui propter bonum ordinem & æquitatem in utroque foro, tam Sæculari, quam Ecclesiastico observatur. In lib. III. agitur de *Viâ Clericorum*, de *Beneficiis Ecclesiasticis*, de *Fendis*, & plerisque *Contractibus*, tam super rebus Ecclesiasticis quam profanis & laicalibus; item de *Decimis*, *Sepulturis*, aliisque *Juribus & Immunitatibus Ecclesiarum*. In quarto *Causæ & Quæstiones Matrimoniales* deciduntur. In quinto denique diversa *delicta* cum modo *accusandi*, *inquirendi*, ac *puniendi* recensentur. Quæ omnia in utroque foro versantibus scitu utilissima & necessaria sunt.

9 Tertia pars inscribitur *SEXTUS DE-
CRETALIVM*, quod post V. libros *De-*

cretalium Gregorij IX. in lucem editus fit à Bonifacio VIII. summo Pontifice. Subdividitur etiam in V. libros, quorum tituli habent easdem rubricas & materias, quas *Decretales* Gregorij IX. id quod etiam in sequentibus, scilicet *Clementinis & Extravagantibus* observatum est. Citatio ex hac parte fit, ut citetur initium vel numerus *Capituli & Titulus* cum addito in 6. ex. g. c. *Ut animarum. de Constitutionibus. in 6.*

Quarta pars sunt *CLEMENTINÆ*, sic dictæ à suo Authore *Clemente V.* hujus nominis Pontifice, qui multas *Constitutiones* tum in Concilio Viennensi in Gallia, tum etiam ante & post illud Concilium à se editas in unum congestit Volumen: quod tamen morte præventus in lucem edere non poterat. Quare Joannes XXII. ejus successor dictas *Clementinas* evulgavit, & Apostolicâ authoritate pro judicijs & scholis roboravit, ut patet ex *Proœmio Clementinarum*. Continentur autem *Clementina* in V. libris divisæ in *Titulos & Capitula*; ad differentiam priorum additur citationi in *Clementinis*, vel loco *Capituli* ponitur *Clementina*. v. g. *Clementina. Romani de Furejur.*

Quinta & sexta pars Corporis Canonici sunt *EXTRAVAGANTES JOANNIS XXII.* & *EXTRAVAGANTES COMMUNES* sic dictæ, quod antehac *extra Corpus Juris* incertâ quasi sede *vagarentur*, & licet postea juxta ordinem *Librorum & Titulorum*, qui habetur in *Decretalibus* Gregorij IX. in *Corpus Juris* redactæ sint, pristinum tamen nomen retinuerunt. Citandi modus rursus talis est, qui in *Clementinis*, ut vel addatur in *Extravagantibus Joannis XXII.* aut inter *Com-*

munus? vel loco Capituli ponatur Extravagante, cum addito Joannis XXII. vel inter Communes. istæ Extravagantes, quamvis non satis constet, an alicujus summi Pontificis decreto publicatæ & in Corpore Juris circumferri mandatæ sint, quia tamen sunt decisiones diversorum summorum Pontificum, famosorum Jurisconsultorum Romanorum glossis & notis illustratæ, & à multis temporibus possessionem in Corpore juris acceperunt, passim apud DD. pro authenticis habentur.

XX Novissimè in lucem prodijt, & in recentioribus exemplaribus Corporis Canonici annexus est. *Septimus Decretalium operâ* (ut testatur ejusdem libri præfatio) *Petri Matthæi Jurisconsulti Lugdunensis, qui varias Bullas & Constitutiones Pontificias congestit, & secundum formam Decretalium in Libros ac Titulos digessit.* Porro hoc opus etsi meras Constitutiones Pontificias contineat, quia tamen sine mandato, aut approbatione alicujus summi Pontificis privatâ tantum industriâ non ita pridem editum est, non censetur ex omni parte *authenticum.* Nam hujusmodi *Extravagantes bullæ*, quas non constat debito modo promulgatas, vel in usum deductas fuisse, vel an cum suis originalibus in omnibus & per omnia (una enim aliquando particula omissa maximæ considerationis esse potest) correspondeant, in rigore non obligant; nisi producantur in forma authentica cum plumbo & subscriptione, per ea, quæ notantur in *proœmio Clementinarum ad finem* & tradit Franciscus de Pavinis in *Præudio ad Extravagantes Joannis XXII. versiculo Debent autem.*

Extra Corpus Juris plures alij libri sanctiones Canonicas habentes extant: scilicet *Concilium Tridentinum, Bullarium, Regula Cancellaria, Declarationes Cardinalium, & decisiones Rota Romana:* de quorum singulorum autoritate breviter etiam aliqua dicemus.

CONCILIUM TRIDENTINUM sub tribus summis Pontificibus scilicet Paulo III. Julio III. & Pio IV. in spiritu S. legitime congregatum de anno 1546. usque in annum 1564. continuatum plurimas Ecclesiæ Catholicæ, & toti Christianitati saluberrimus ac maximâ maturitate deliberatas Constitutiones tum Articulos fidei, tum morum reformationes concernentes complectitur, & propterea non est dubium, quin legis universalis auctoritatem obtineat; & cum omnia exemplaria Concilij ubilibet impressa sint uniformia, meritò eis fides tribuitur.

Quodd verò dici solet, *Decreta Concilij*, quæ non sunt *Dogmatica*, & fidem concernentia, non esse ubique *recepta*, id quidem de facto verum est, an autem etiam de jure procedat, dependet ab eo, an in tali loco, ubi non receptum dicitur Concilium, fuerit illud debite aliquando promulgatum, an justa causa non recipiendi, an consuetudo in contrarium non sit potius corruptela, & ad malos mores inducens? qua de re inferius in *tit. de Constitutionibus & Consuetudine*, ubi de promulgatione, receptione, & abrogatione legum tractabitur. Sanè nonnulli frequenter in materia sibi favorabili, & aliorum præjudicium in jure ex privilegio vel præscriptione quæsito concernente aliis feriò Concilium Tridentinum inculcant, & si ipsimet ex eodem Concilio Triden-

tino super alijs causis redarguantur, mox id non esse receptum, ac stylum & praxim curiæ suæ in contrarium reponunt. Sed hi melius observare deberent illud juris axioma, quod habetur *in lib. 2. ff. Tit. 2. Quod quisque juris in alterum statuit, ut eodem ipse utatur*, neque enim Legislator censendus est, unum potius quàm alterum obligare voluisse.

13 BULLARIUM ROMANUM seriem omnium summorum Pontificum, eorumque diversas Bullas & Constitutiones complectitur, primùm operâ Laërtij Cherubini Jurisconsulti Romani compilatum, deinde ab Angelo MARIA Cherubino ejus filio Monacho Cassinensi tempore Urbani VIII. cum novissimis Bullis denuo editum. Et quidem hoc opus Urbano VIII. dedicatum, ut in præfatione ad Lectorem refertur, & quò ductu & auspicio Sixi V. Laërtius Cherubinus id primùm evulgavit; sed nulla apparet expressa & authentica alicujus summi Pontificis approbatio, vel de eo recipiendo decretum, nisi in principio libri solum privilegium Urbani VIII. concessum Bibliopolæ, ne hoc opus aliquis sine ejus licentiâ imprimat aut vendat, quod utique nullam specialem auctoritatem libro tribuit; alias enim etiam *Praxis Criminalis Prosperi Farinacii*, de qua idem privilegium loquitur, auctoritatem consequeretur, & omnes libri, qui Romano Pontifici dedicantur, vel ejus hortatu in lucem eduntur, aut simile privilegium typographicum ab Imperatore vel Pontifice habent, inter Canonicos & legales libros numerandi forent, quod haud dubiè nemo concedet. Quare ego existimo, Bullis in *Bullario* contentis posse

quidem in scholis probabilem fidem adhiberi, ceterum autem censeri nomine *Extravagantium*, quæ in judicijs, ubi de rebus magni momenti, & præjudicii ageretur, non aliter facerent plenam probationem, quàm si ab allegante in authentica forma producerentur, per ea, quæ superius de auctoritate *Septimi Decretalium* diximus.

REGULÆ CANCELLARIÆ sunt¹⁴ certæ quædam Constitutiones Pontificiæ majori ex parte causas beneficiales concernentes, quas primus omnium Joannes XXII. edidisse, & hoc nomine appellasse dicitur. Easdem deinde Successores Pontifices auxerunt, & declararunt. Harum natura est, ut cum morte summi Pontificis expirent, & nullam vim habeant Sede Papali vacante (quod secus est in alijs Legibus & Canonibus, qui etiam post mortem Legislatoris durant) sed à quolibet novo Pontifice reassumuntur, & renovantur.

DECLARATIONES CARDINALIUM à S. Congregatione Cardinaliū Concilij Tridentini Interpretum proficiuntur. Cum enim experientia doceat, per diversas Glossas textum frequenter confundi, & contra mentem Legislatoris explicari, S. Pontifex Pius IV. in Bulla confirmatoria Concilij Trid. graviter sub censuris, Prælatis quidem sub pœna interdicti ingressus in Ecclesiam, alijs verò quibuscunque sub pœna excommunicationis lata sententiæ prohibuit, ne quis sine auctoritate & licentia S. Pontificis audeat ullos commentarios, glossas, annotationes, vel quodcunque interpretationis genus in dictum Concilium Trid. edere? statuit verò, ut controversiæ

hæ & dubia inde oriunda ad Sedem Apostolicam pro declaratione & decisione deferantur, ad quam declarationem faciendam postea Congregatio Cardinalium erecta est.

- 16 De istarum porro *Declarationum* auctoritate graves DD. inter se dissentiunt: quidam *probabilem* tantum & *doctrinalem* asserunt, atque ad summum habere vim *decisivam* in casu illo particulari, qui fuit sacræ Congregationi propositus, & respectu illarum personarum tantum, quæ proposuerunt. Alii rectius *Declarationibus Cardinalium* auctoritatem *legis universalis* abscribunt, & *Responsis prudentium* comparant, quibus olim à Principe dubias juris quæstiones decidi potestas data fuit §. 8. *I. de I. N. G. & C.* Non enim credibile est, quod summus Pontifex non maiorem potestatem dederit Cardinalibus quàm illam, quam habent privati Classici DD. qui per suam doctrinam possunt sententiam probabilem constituere; neque opus fuisset Collegium Cardinalium instituere, Glossas & Commentarios in Concilium Tridentinum prohibere, si relicta declaratione Cardinalium tanquam solum *probabili*, non *necessaria* liceret cuilibet privato Doctori aliam confingere.

Interim tamen, ut hæ *Declarationes Cardinalium* vim legis obtineant, tres potissimum conditiones concurrere debent. *Prima* est, ut fiant consulto S. Pontifice: quia Sixtus V. in facultate interpretandi Concilium Congregationi Cardinalium concessa expressè addit clausulam: *Nobis tamen consultis &c.*

Secunda, ut Cardinales solum *declarent*, & interpretentur, non verò dispen-

sent, aut ultra verborum proprietatem legem augeant, nisi desuper habito speciali mandato S. Pontificis; cujus specialis mandati etiam in declaratione mentio inferatur, sicut hanc formam Pius V. & Greg. XIII. in suis Bullis Congregationi præscripserunt.

Tertia, ut appareant in *authentica forma* cum solito sigillo & subscriptione Cardinalis Præfecti ac Secretarii ejusdem Congregationis. Nam quia comperitum est, plurimas falsas *Declarationes*, & nonnunquam in eadem quæstione sibi contrarias circumferri, mandavit Urbanus VIII. ne *Declarationibus Cardinalium* sive impressis sive manuscriptis fides adhibeatur in judicio vel extra, nisi, ut præmissum, in authentica forma appareant. Qua de re videri poterit Barb. *Juris Eccles. univers. lib. 1. cap. 4. num. 81. & seqq.* & alii apud eundem citati. Quòd si *Declarationes* omnia prædicta requisita habeant, licet ad instantiam particularium personarum emanarint, nihilominus pro lege communi aut declaratione legis observandas esse, sicut alias sumorum Principum in causis particularibus controversis decisiones, rectè docet Garc. *de Beneficiis in proæmio*. Et probant textus notabiles in *cap. In causis. 19. de Sententia & re judicata. & in L. ultima. in principio C. de Legibus*

ROTA ROMANA est summi Pontificis 17 in causis litigiosis tribunal sive judicium. *Rota decisionibus* nonnulli auctoritatem legis communis adscribunt, & textus in *cit. cap. in causis, & in L. ult.* non tantum de decisione ipsius Principis, sed etiam Senatûs ejus accipiunt. Barb. *in eodem c. in causis. num. 3.* Gutierrez *pract.*

pract. quest. lib. 3. q. 16. num. 74. & alii. Verum extra statum & territorium summi Pontificis, quamvis magna authoritas tribuatur decisionibus Rotæ Romanæ, potius tamen receptum est, quod docet Franciscus de Pavinis in *præludio Extravagantium Jo. XXII. vers. decisiones.* quod *Decisiones Rotæ Romanæ* faciant quidem jus inter ipsas partes litigantes sed non jus universale; nec alii Judices præcisè secundum eas teneantur judicare, nisi quatenus meliora juris fundamenta aliunde adduci non possunt, sed habeantur pro decisionibus magistralibus, imò ipsa Rota sæpius contra eas judicet teste Cardinale in *cap. pastoralis. 8. de Fide instrum. in ultima q.* quia præcitati juris textus in *cap. in causis, & in L. ult. de ipsius Principis non Senatûs ejus, vel Vicarii judicis decisione loquuntur.* Subinde tamen si super eadem juris questione uniformes, & sæpius repetitæ sint *Rotæ* decisiones, faciunt consuetudinem, & stylum in curia Romana. *L. si de interpretatione, 37. ff. de LL.* quod verò in fine citati *præludii* additur, tales uniformes Rotæ decisiones extra curiam Romanam haberi pro *Responsis Prudentum*, haud facillè concederem: quia non constat in forma authentica, quòd summus Pontifex iudicibus Rotæ dederit potestatem, jus aliquod novum condendi, qualis olim *Prudentibus* à Principe data fuit. Prout in simili de decisionibus Cameræ Imperialis Spyrensis communiter sentiunt DD. quòd Assessoribus Cameræ ab Imperatore fuerit data potestas *secundum leges* judicandi non verò novas faciendi. Interim nisi Judex consideratis particularibus circumstantiis cau-

sæ coram se agitata habeat valde urgentes rationes, & aliorum DD. auctoritatem in contrarium, non deberet facillè à decisione & præjudiciis tantorum tribunalium recedere.

Hactenus de libris Canonicis, eorûm-¹⁸ que auctoritate dictum. Quòd si in recensitis juris Canonici partibus constitutionum *antynomia* sive contrarietas reperiatur, eaque sit in unius Pontificis seu Authoris compilatione, v. g. si uterque contradicens Canon sit in *Decretalibus*, vel in *Sexto*, aut *Clementinis*, per congruam interpretationem conciliatio facienda est, quia in unâ eademque legum compilatione non debet esse contrarietas, *L. 2. §. contrarium 15. C. de Vet. jure enucl.* & notat Glossa in *proœmio Decret. verbo Contrarietatem.* Nisi Canon expressè terminos correctorios alterius Canonis habeat, sicut in *cap. 2. & 3. de Censibus in 6.* Si verò inter priores & posteriores sit contrarietas v. g. inter *Decretales* & *Sextum* & *Clementinas* &c. eaque manifesta sit, stabitur posteriori decisioni, quia jus posterius derogat priori, *cap. ult. in prin. de Sent. excom. in 6.* Si dubia sit contrarietas, quæ commodâ aliquâ interpretatione salvâ verborum proprietate ac ratione recti sermonis conciliari possit, texperdit jura iuribus concordare, ut eviteur jurium correctio, & contrarietas, *cap. cum expediat. 29. de Election. in 6.*

Præterea cum inter jus Canonicum & Civile quandoque confederatio, quandoque pugna sit, pro ejus rei notitia sequentes regulæ communiter à DD. traduntur.

Prima Quoites casus aliquis dubius¹⁹ est in jure Civili, jure autem Canonico clarè

clare decisus, hæc Pontificii juris decisio etiam in foro Civili observanda est.

Secunda è converso, si quid jure Canonico dubium & obscurum (sicut præsertim circa contractus & pacta perpauca sunt in Canonibus decisiones) Jure autem Civili clarum, ejusque materia sit profana, non spiritualis, in foro Ecclesiastico etiam Juri Civili locus est. Utræque hæc regula confirmatur *ex cap. 1. & 2. de Novi operis nuntiatio*. Ubi summus Pontifex ait: *sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari: ita & sacerdotum Canonum statuta Principum constitutionibus adjuvantur*. Imò quandoque etiam in materia spirituali leges in foro Canonico procedunt, non tamen aliter, quàm si expressè à SS. Canonibus recipiantur, sicut infra in Lib. IV. Tit. 12. *de Cognatione Legali*, quæ oritur ex adoptione, & constituit impedimentum dirimens matrimonium, pluribus explicatum.

Si ergò tanta sit inter Jus Canonikum & Civile confederatio, mirabitur fortasse nonnemo, cur in *cap. ult. ne Clerici vel Monachi, &c.* sub pæna excommunicationis interdicitur personis Ecclesiasticis studium Juris Civilis? R. Id intelligi de tali studio, quod abstrahit à vita Ecclesiastica, & sit intentione subeundi munera & officia sæcularium Advocatorum, vel judicum, non autem quod sit in ordine ad perfectam Juris Canonici intelligentiam, Joan. Hon. in *dicto t. ne Clerici vel Monachi, num. 10.* Ad majorem tamen cautelam Universitates solent à S. Pontifice expressum privilegium admitendi Clericos ad publicas legum civilium lectiones impetrare, quale etiam huic nostræ Universitati concessum est.

Tertia regula est, si inter Jus Canonikum & civile sit pugna & contrarietas, vel diversitas, eaque sit de re profana, nec attingat conscientiam, vel peccatum, ut circa solemnitates testamentorum, judiciorum, contractuum, aliorumque similiarum actuum, *quodlibet jus in suo foro servandum est*, nimirum in terris summo Pontifici subjectis Jus Canonikum, in terris Imperii sæcularis Jus Civile, *cap. Cum ad verum 6. dist. 96.* In causis tamen Clericorum etiam temporalibus & extra territorium Romani Pontificis Juri Canonico est insistendum, *cap. quod Clerici 9. de Foro compet.* Sed hic textus juxta singularem interpretationem Barbosa in eodem *cap. 9. num. 5.* non procedit eo casu, quo Clericus actor convenit Laicum coram judice sæculari, quo casu, sicut Clericus actor forum rei Laici, ita etiam ejusdem fori leges sequi debet, ut proinde illa verba in *cap. 9.* posita, *si Clerici contra aliquos, vel aliqui contra ipsos causas habuerint, &c.* intelligitur in eum sensum, si Clerici Parisienses (de quibus illud *cap.* inscriptum est) contra aliquos alios Clericos coram judice tamen Ecclesiastico actionem instituant.

Quarta regula est, ubi de re conscientia, & materia peccari agitur, si inter Jus Canonikum & Civile differentia sit, *tenendum est Jus Canonikum etiam in terris Imperii*. quidquid enim sit de illa questione, an S. Pontifex absolutè sit major & superior Imperatore, quam tractant Interpretes ad *cap. solita. 6. de Majorit. & obed.* certè, universi Catholici DD. fatentur saltem in spiritualibus, & ubi de salute animæ agitur, S. Pontificis Jurisdi-

isdictionem, tanquam Christi Vicarii, & communis animarū pascuos, etiam ad terras Imperii & totum mundum extendi. *Text. in d. cap. solita. vers. quod autem, & in cap. novit. 13. de Judiciis. Extravag. Unam sanctam, de Majoris. & obed.* Exemplum ad hanc regulam est in *cap. ult. de Prescript.* ubi corrigitur Jus Civile permittens præscriptionem longissimi temporis cum mala fide. *In cap. ult. de Sepult.* & in *cap. in literis. §. de Raptoribus.* ubi statuitur, hæredes defuncti, qui aliis in vita damnum intulit, ad exonerandam conscientiam ejus (neque enim dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, *cap. peccatum. 4. de Reg. juris in 6.*) teneri juxta vires hæreditatis ad se devolutæ illud damnum resarcire, contra leges civiles, quæ non obligant hæredem ad damnum à defuncto datum, nisi in quantum ex tali damno, v. g. furto, aut rapina ad eum pervenit, vellis cum defuncto jam contestata fuerit, *L. unica. c. Ex delictis defuncti &c.* Deinde ut plurima alia exempla, quæ in diversis titulis occurrunt, prætereamus, leges Civiles permittentes impunè concubinatum, in *t. 1. ff. & C. de Concubinis, & in Nov. 18. cap. 5. per SS. Canones abrogatæ sunt, cap. audite. 6. dist. 34.* & qualiter adversus concubenarios locorum Ordinarii per censuras & invocationem brachii sæcularis procedere debeant, traditur, in Concilio Trid. *Sess. 24. de Reform. Matrim. cap. 8. & Sess. 25. cap. 24.* Non obstat *cap. is qui 4. &c. Christiano. §. d. 34.* ubi ex sententia antiquorum Patrum Christiano una tantum aut uxor aut concupina permittitur, quia ibi nomine concubina non intelligitur

scortum (quod Sancti Patres contra prohibitiones Juris divini permittere utique non potuissent) sed uxor ducta quidem per verum consensum matrimoniale (qui ante Concilium Tridentinum absque alia solemnitate sufficiebat ad valorem matrimonii, *cap. is qui. 30. de Sponsalibus*) at clandestinè sine dotalibus instrumentis, qualis uxor in foro externo, ubi de matrimoniali consensu legitime non constabant, concubina præsumebatur, *arg. c. aliter. 1. causâ 30. quest. 5.* & dicebatur: ut in annotatione in dicto *c. is qui. dist. 34.* rectè exponitur.

Quinta regula est, in materia Spirituali & Sacramentorum neglectâ dispositione Juris Civilis universim ad Jus Canonicum recurrendum est: hæc enim tractare & definire non ad sæcularem sed Spiritualem & Ecclesiasticam potestatem pertinet, *c. decernimus 2. de Judiciis.*

Quare licet jure civili invalidum sit matrimonium, quod filii familias contrahunt sine consensu parentum, in quorum potestate existunt. *L. nuptia. 2. & 18. ff. de Ritu nuptiarum.* Jure tamen Canonico, & Concilii Trident. *Sess. 24. de Reform. matrim. cap. 1.* si non simpliciter licitum, saltem validum pronunciat, prout infra in lib. IV. ad Tit. de Dispensatione impuberum. §. 2. expositum.

Sexta regula est, quod leges Civiles disponentes de personis & rebus Ecclesiasticis ex defectu Jurisdictionis invalidæ reputentur, tamen si favorem Ecclesiarum vel Ecclesiasticarum personarum concernant, *c. denique 5. cum seq. dist. 96. c. Ecclesia. 10. de Constit.* etenim personas Ecclesiasticas & res earum Jure Divino à sæcularium dominorum potestate exemtas

ptas esse, aperte à summis Pontificibus, & Conciliis Universalibus (quibus utique competit de jure Divino cognoscere) declaratum est *in cap. nimis. 30. de Jur. rejurando. c. quamquam. 4. de Consens. in 6. & in Concilio Trid. sess. 25. de Reform. cap. 20.* quod prolixè tractat Martha de *Jurisdictione* parte 2. cap. 6.

Dixi tamen si leges civiles Ecclesiis favorabiles sint, ne prætextu favorabilis constitutionis Principes & potestates sæculares Jurisdictionem in Ecclesiasticos usurpent, *d. c. Ecclesia.* Sed hoc ita accipiendum est, si lex favorabilis contineat aliquam obligationem, sive mandatum & jurisdictionis speciem prout *in l. jubemus. 14. C. de SS. Eccl. de alienatione bonorum Ecclesiasticorum; in l. sacris. 47. C. de Episcopis & Cler.* de electione Abbatum statuitur, & forma præscribitur, quæ leges non aliter vim habent, quàm, quatenus à SS. Canonibus receptæ sunt. At verò si leges nullam habeant

annexam obligationem, sed fiat merè favorabiles, & pura privilegia, non est dubium, quin valeant & subsistant, ne quod in favorem Ecclesiarum est introductum, quòd legibus sæcularium non subjaceant, in earum odium retorqueatur, si nullo sæcularium Principum privilegio affici possent, contra *c. quod ob gratiam. de Reg. juris in 6.* Tale privilegium est *in anth. quas actiones. C. de SS. Ecclesiis.* Ubi contra Ecclesiam Romanam tantum *centenaria*, contra alias *quadragenaria* præscriptio admittitur. *In anth. item nulla communitas. C. de Episc. & Cler.* ubi Ecclesiæ & personæ Ecclesiasticæ ab exactionibus & oneribus realibus per sæculares Magistratus imponendis liberæ pronunciantur. *In Nov. 5. cap. 5.* quòd bona ingredientium monasteria sine præviâ dispositione Monasteriis acquirantur. Plura alia similia in primis titulis Cod. & Novell. passim occurrunt

LIBER I.

DECRETALIUM.

TITULUS I.

De Summa Trinitate & Fide Catholicâ.

SUMMARIA.

1. *Authoritas S. Scriptura & sensus Ecclesie de SS. Trinitate*
2. *Pater cur prima persona?*
3. *Filii Generatio duplex.*
4. *Filius quo sensu alibi à spiritu Sancto, & alibi à tota Trinitate incarnatus dicatur?*
5. *Spiritus Sanctus visificans, & ex Patre Filiaque procedens.*
6. *Fides Catholica, quæ?*
7. *Verba Sacra Scriptura non applicanda ad*
8. *Vana, scurrilia & impia.*
8. *Libri non imprimendi sine nomine authoris & licentia Ordinarii.*
9. *Ad Professionem Fidei qui teneantur?*
10. *De obligatione cujuslibet hominis circa internam vel externam fidei confessionem remissivè.*
11. *Transiens per loca hæreticorum cum periculo an possit in die jejunii vesci carnibus?*

Sanctissima TRINITATE Fonte & origine omnis sapientiae & iustitiae scientiam Juris Canonici & titulos aspiciamur, atque à cujus divinissima gratia accepimus, ad Ejusdem honorem, & gloriam referimus, illius humillimè imploramus auxilium, illi consecramus labores.

Porrò Mysterium Sanctissimæ Trinitatis prolixius tradere ad Theologiam speculativam pertinet, Ejus immensitatem capere, supra humani intellectus caliginem, & angustias est, neque in illius rei quàm hujus omninò altissima ac difficillima notitia ac explicatione (ait Cathec. Roman. Pii V. c. 3.) aut periculosus versari, aut gravius errare possumus: qui enim scrutator est Majestatis, opprimetur à gloria. Proverb. 25. v. 27. Captivemus

igitur intellectum nostrum in obsequium fidei, & credamus, Trinitatem unius & individuae substantiae esse; idque ex Divino Evangelii Oraculo Matth. 28. *Ita, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus*, juncto cap. 16. *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt; propterea dixi vobis, quia Spiritus veritatis de meo accipiet & annuntiabit vobis.* Item Epistola 1. Joan. cap. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt.* Credamus, quòd sancta Mater Ecclesia à Sancto Spiritu omnem veritatem edocta in Conc. Lateran. quod habetur in c. 1. hoc tit. confitetur, & declarat, hanc sanctissimam Trinitatem secundum communem essentiam individuum, & secundum personalitates

rates proprias distinctam esse. PATREM à nullo, FILIUM à PATRE genitum, & SPIRITUM SANCTUM ab utroque procedentem, consubstantiales, coæquales, coomnipotentes, & coæternos, unum universorum visibilibus, & invisibilibus, corporalium, & spiritualium principium.

2 PATER *prima persona* dicitur, non quòd in TRINITATE aliquid majus aut minus, prius aut posterius tempore sit, sed quòd ipse sit principium sine principio, FILIUM ab æterno generans.

3 FILII nativitas, seu generatio duplex est, una (circa quam nihil terrenum aut mortale cogitandum) secundum *Deitatem*, quæ ab æterno, & ante omnia sæcula Deus de Deo ex PATRE natus est ejusdem naturæ potestatis & sapientiæ cum PATRE. Nativitatem istam licet potius sanctâ fide credere, quàm perfecte intelligere valeamus, *generationem enim ejus quis enarrabit?* *Esaiâ 53.* pro humana tamen capacitate aliquantulum adumbrare possumus per illam similitudinem, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur; ut enim mens nostra se ipsam quodammodo intelligens sui effingit imaginem, quam Theologi *verbum mentis* appellant, ita Deus (quantum tamen divina humanis conferri possunt) se ipsum intelligens *Verbum æternum* generat, & inde in Evangelio *Joan. 1. Verbum fuisse apud Deum, & Deus Verbum, & Verbum Incarnatum*, dicitur. Altera præterea Nativitas FILII est, quæ propter nostram salutem de cælo descendens, divinam ac humanam naturam conjungens *incarnatus de Spiritu Sancto, & homo factus est.* Cum enim homines omnes in prævaricatione Adæ innocentiam perdidissent,

facti, ut Apostolus *ad Ephes. 2. v. 3.* inquit, *natura Filii iræ*, sub potestate diaboli, & mortis, militæ cælestis Pater misericordiarum Filium suum multis ante temporibus sanctis Patribus in veteri Testamento promissum ad hominum redemptionem, & viam vitæ æternæ demonstrandam.

Quod verò Filius in symbolo fidei tantum à Spiritu Sancto, & in dicto c. 1. *hoc tit.* communiter à tota Trinitate incarnatus dicatur, ita intelligendum est, quòd licet omnes Divinæ TRINITATIS Personæ concurrerint secundum Christianæ fidei regulam: *quòd omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia sint neque una magis, quàm alia, aut una sine alia agat;* sacræ tamen literæ earum rerum, quæ omnibus tribus personis communes sunt, aliam aliis tribuere soleant, ut rerum omnium potestatem PATRI, sapientiam FILIO, amorem SPIRITUI SANCTO, & ideo cum Divinæ Incarnationis Mysterium immensum DEI erga nos amorem ostendat, hoc opus cooperante totâ TRINITATE factum, peculiaris amoris consideratione SPIRITUI SANCTO adscribatur.

Tertia ergo in Trinitate Persona est SPIRITUS SANCTUS ab inspirando, vel quòd spirituale vitam (unde in symbolo fidei *vivificans* dicitur) in nos infundat, sic appellatus. Hunc DEUM esse, atque unius cum PATRE & FILIO substantiæ, præter loca scripturæ superius allegata aperte probat illud *Act. 5. v. 3.* *Cur tentavit Sathanas cor tuum, mentiri te SPIRITUI SANCTO? non es mentitus hominibus, sed DEO.* Item *1. ad Corinth. 12. v. 6.* ubi Apostolus *divisiones, inquit, operationum sunt, idem verò De-*

us, qui operatur; & mox y. 11. subjun-
git; *hac autem omnia operatur unus atq;*
idem SPIRITUS. Præterea in Symbolo
fidei SPIRITUM SANCTUM à PATRE & FILIO
procedentem credimus, quod iterum
ex Sacris literis manifestum redditur, in
quibus SPIRITUS S A N C T U S interdum
Spiritus Patris vocatur, interdum *Spi-*
ritus Christi, & modò à PATRE, mo-
dò à FILIO mitti dicitur ad Galat. 4. jun-
cto cap. Matth. 10. & cap. 15. Joan.

6 Circa alteram partem Rubricæ, quæ
de Fide Catholica inscribitur, breviter ad-
notandum est, quòd *Fides Catholica* di-
catur, quam Ecclesia Catholica (id est,
universalis) Romana, cujus caput est Ro-
manus Pontifex, Vicarius Christi, & D.
Petri successor nobis proponit, èstque te-
ste D. Paulo ad Hebr. 11. y. 1. *speranda-*
rum substantia rerum, argumentum non
apparentium. Hæc continetur partim in
Sacris Scripturis sive libris Biblicis, par-
tim in Traditione & definitione Ecclesiæ.
Quænam verò Spirituræ & libri Biblici
haberi debeant pro Sacris, Canonicis &
Authenticis, declaravit Concilium Tri-
dentinum sess. 4. de Canon. Script. ubi e-
tiam in ead. sess. in Decret. de edit. & usu
Sac. lib. severè prohibet sub pœnis juris
& arbitrariis per Ordinarios infligendis,
ne quis publicè aut privatim Sacram

7 Scripturam contra communem Ecclesiæ
sententiam interpretari audeat, aut verba Sa-
cræ Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, va-
na, adulationes, detractiones, supersti-
tiones, impias & diabolicas incantatio-
nes, divinationes, sortes, libellos famo-
sos &c. applicare vel usurpare præsumat.

Item ne quicumque libri sine nomine
Authoris, atque approbatione Ordinarii,
quæ in scriptis & gratis detur, in Princi-

pio vel fine libri apponenda impriman-
tur; Regulares verò ultra approbationem
Ordinarii etiam licentiam suorum Supe-
riorum impetrare teneantur.

Præterea ex Conc. Trid. sess. 24. de 9
Ref. c. 1. professionem fidei Catholica fa-
cere tenentur promoti ad Episcopatum.
Atque in ead. sess. 24. de Ref. cap. 12.
statuitur, ut provisi de beneficiis quibus-
cunque curam animarum habentibus à
die adeptæ possessionis ad minus intra du-
os menses in manibus Episcopi, vel eo im-
pedito coram Generali ejus vicario seu
Officiali orthodoxæ suæ fidei publicam faci-
ant professionem, & in Romana Eccl. obe-
dientia se permansuros spondeant ac ju-
rent. Provisi autem de Canonicatibus &
Dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus,
non solum coram Episcopo, seu ejus Officia-
li, sed etiam in Capitulo idem facere tene-
antur: alioquin prædicti omnes provisi
fructus non faciant suos, nec illis possessio
suffragetur.

Quibus Concilii Constitutionibus Pius
IV. in bulla: *Injunctum.* & Pius V. in
bullæ: *In sacrosancta.* addidèrunt, ut eadem
fidei professio etiam fieret ab illis, qui de
Monasteriis, Conventibus, domibus & a-
liis quibuscunq; bonis Regularibus, quo-
rumq; Ordinum etiam militarium, quo-
cunq; nomine vel titulo providerentur. I-
tem ut ad hanc fidei professionem teneantur
omnes Doctores, Magistri, Regentes & a-
lii cujuscunq; artis & facultatis Professores
sive Cletici sive Laici, vel cujuscunq; ordi-
nis Regulares sint, qui docere vel promo-
veri voluerint, *Declarat. Card. ad d. sess.*
25. Trid. c. 1. Zyp. in Analib. c. v. 1.

Qualiter verò & quando quilibet ho-
mo vel Christianus obligetur ad internam
vel externam fidei confessionem vid. D.

c. 3. & seq. Paul. Laym. in Theol. Mor. lib. 2. tract. 1. c. 9. & seqq. ubi etiam cap. 1. r. docet, quod quamvis nullo casu licitum sit, externâ voce, aliove signo veram fidem negare, aut falsam profiteri juxta illud Matth. 10. v. 33. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*; præceptum tamen de facienda positiva externa fidei confessione esse ex præceptis affirmativis, quæ regulariter obligant quidem semper, sed non ad semper: ideoque ex gravi causa & imminente periculo, ac ubi ex fidei professione nulla speratur secutura utilitas, sed magis perturbatio, licitum esse quandoque fidem tacere & dissimulare. Atque

n. 5. inter alia exempla ponit de transiente cum periculo loca hæreticorum & de vescente carnibus in die jejunii, si talis comestio ab ipso non petatur expressè in contemptum fidei: aliàs enim comedere carnes actus indifferens est, & præceptum Ecclesiasticum abstinendi in die jejunii tanquam humanum non obligat cum tanto periculo. Cætera quoque, quæ ad fidem Catholicam, & auctoritatem Universalis Ecclesiæ, Romanique Pontificis spectant, ad Theologiam & Controversias fidei, item ad alios Titulos Juris Canonici, ubi de administratione Sacramentorum, de Majoritate & Obedientia, de Hæreticis &c. agemus, remittimus.

TITULUS II.

De Constitutionibus

§. I.

Quid & quotuplex sit constitutio ac quænam ejus causa?

SUMMARIA.

1. Quid & quotuplex *Jus natura*?
2. Quid & quotuplex *Jus gentium*?
3. Quid *Lex positiva*?
4. De *Lege Divina*.
5. *Leges Veteris Testamenti* quales, & an etiam hodie obligent?
6. De *Lege Divina* Nobis Testamenti, & Epistolis Apostolorum
7. Quid *lex humana positiva* & quotuplex?
8. De conditionibus & causis legum humanarum.

Constitutio à constituendo sive statuendo dicta in sensu ordinario solum legem positivam & scriptam denotat, & non nisi valde improprie *Jus natura* vel *consuetudo* constitutio diceretur. Est enim *Jus natura*, inquit Isid. in c. 7. dist. 1. com.

ENGEL IN DECRET. LIB. I.

mune omnium nationum, ex instinctu nature, non constitutione aliqua procedens. Et Consuetudo, quæ non de statuto, sed moribus solum tradita est, cap. 4. c. dist. 1. Quia verò in constitutionibus frequens Juris naturalis mentio fit, & pleræque leges ac constitutiones in Jure nature fun-

fundamentum aliquod habent, ideo prænotare oportet, hoc *Jus natura* dividi solere in *Præmum* & *Secundarium*. *Præmum* sive *materialiter sumptum* est, quod natura omnia etiam bruta animalia docuit, ut maris & foeminae conjunctionem, prolis educationem, contra violentiam defensionem &c. *Secundarium* autem, quod à ratione dependet, & hominibus proprium est, uti sunt liberorum hereditaria saltem in legitima successio, pactorum & contractuum observatio, alieni iniusti damni evitatio. Unde non ineptè Gratianus: *in princ. dist. 1. summam juris naturalis in illo Evangelii præcepto Matth. 7. v. 12. contineri asserit; quo quisque jubetur alii facere, quod sibi vult fieri, & prohibetur alii inferre, quod sibi non vult fieri.* Dummodo ea interpretatio adhibeatur, ut illa voluntas, quæ sibi quis vult aliquid fieri, & non fieri, sit secundum rectam rationem, & circa talem rem, in qua quis, si causam in propria sua persona fingeret, debitum justitiæ agnosceret; non verò ex inordinato affectu vel habendi cupiditate. E.g. * debeo Titio centum ex mutuo, quod ille, quia nullum habet à me chirographum, probare non potest, cogito, an tenear solvere? Invertam casum, & ponam Titium mihi debere mutuum, quod probare nequeam, mox dictabit naturæ instinctus, quid vellem mihi fieri, quod justum & æquum sit, ergo idem in eodem casu & iisdem circumstantiis faciam alteri &c. Aliud est, si cuperem à Titio mihi donari centum, non ego propterea teneor Titio donare centum, quia hæc voluntas circa alterius bona cum damno ejus vel non est secundum rectam rationem, vel per se clarè constat, quod non habeat materiam de-

biti & obligationis. Unde etiam Lex naturalis apud Theologos *recta hominis conscientia, & participatio quadam Legis æternæ in creatura rationali* convenienter appellatur.

Porro *Jus naturale secundarium* etiam 2 *Jus gentium* vocatur, quod omnibus gentibus inditum sit. Hinc in Jure obligationes ex contractibus, item modi acquiritendi, qui habentur in *lib. 2. Instit. tit. 1.* promiscuè & Juris naturalis & gentium dicuntur. Sed & *Jus gentium* dividi solet, quod aliud sit *Præmum*, aliud *Secundarium*, sive aliud *rationis*, & aliud *ratiocinationis*, *Jus gentium Præmum* & *rationis* est ipsum *Jus naturale secundarium*, sive illa ratio æquum ab iniquo dijudicans à natura, sive Deo Authore naturæ hominibus infusa. *Jus verò Gentium Secundarium* est, quod ex ratione non simplici, sed *ratiocinata*, & per discursum practicum, necessitate hominum ita exigente, introductum est. Quo pertinere videntur ea, quæ referuntur in *c. Jus gentium 9. dist. 1.* nimirum *seditionum occupatio, munisio, bella, captivitates, postliminia, Legatorum non violandorum Religio* &c. Simiter quæ ponit J. C. in *l. ex hoc jure. 5. ff. de I. & I.* *Ex hoc jure gentium*, inquit; *introducuntur bella, discretæ gentes; regula condita, dominia distincta; agris termini positi, ædificia collocata; commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes instituta; exceptis quibusdam, quæ à jure Civili introductæ sunt.* Unde consensum & obligationem ex contractu *Jure natura & gentium primario* stringere, modum autem contrahendi *Jure gentium secundario* introductum, stipulationem verò, & litterarum obligationem, item & præscrip-

Scriptorum juris Civilis inventum esse dicimus. & hoc jus gentium non tam constitutionibus, quam consuetudini & mori, sive usui hominum annumerandum est: nisi quod multa, quæ juris naturæ & gentium sunt, lege etiam positivâ & constitutione Imperatoriâ vel Pontificâ confirmentur.

Plurimum autem interest, sitne aliquid præcisè Juris positivi humani, vel etiam Juris naturalis? Nam quæ juris naturæ sunt, contrariâ institutione vel consuetudine abrogari nequeunt, §. *sed naturalia* 11. *I. de I. & I. N. G. & C. c. ult. de Consuet.* Secus vero illa, quæ Juris tantum humani sunt, *cap. 1. hoc tit. in 6.* Quod verò Ulp. *in l. Jus Civile 6. ff. de I. & I.* dicit, juri naturali à jure Civile addi & demi posse: non intelligendum est eo sensu, quod pro arbitrio jus naturale abrogari valeat, sed quod Legislatores propter certas circumstantias in materia vel objecto possint declarare hunc vel illum casum sub præcepto juris naturalis non comprehendi: v. g. præscriptionem sub illo præcepto: *ne quis cum damno alterius locupletetur*; eo quod hoc præceptum tantum intelligatur *de injusta locupletatione*, præscriptio autem propter publicam utilitatem, & ad incertitudinem dominiorum, ac copiam litium evitandam non sit *injusta*. Item quæ Juris naturæ sunt, semper in conscientia stringunt, *d. c. ult. de Consuet.* Leges verò humanæ quadoque solum in foro externo, non interno obligant, ut si merè penales, si in falsa præsumptione fundatæ sint &c. qua de re inferius in §. 3. plura tractabimus.

3 Lex *positiva* est constitutio scripta ait Isidorus *in c. 3. dist. 1.* undè & secundum

aliquos Lex à *legendo*, cum in scriptis proponatur; vel secundum alios à *ligando*, quod populos *liget*; aut ab *eligendo*, quod sit electa vivendi norma, denominatur. Nam cum effrenata hominū cupiditas in vitia & jurgia prona sit, idè legē dare necesse fuit, ait Pontifex *in proem. Decret.* ut appetitus noxius sub Juris regula limitetur, perquam genus humanum, ut *honeste vivat, alterum non ledat, jus suum cuique tribuat*, informetur.

Est autem constitutio *positiva* duplex, 4
Divina & humana: Divina, quæ à Deo lata est; & hæc rursus subdividitur, quod alia sit Veteris, alia Novi Testamenti. Inter Leges veteris Testamenti denuò discrimen est constituendum: aliæ enim sunt *Ceremoniales*, aliæ *Judiciales*, & aliæ *Morales*. *Ceremoniales* sunt quæ ad cultum Divinum & ritus sacrificiorum Judaicorum pertinent: *Judiciales*, quæ circa causas judiciales & debitum ordinem ac æquitatem in populo Judaico servandam præscriptæ erant: *Morales*, quæ ex dictamine & instinctu naturæ præcedunt, uti sunt Decalogi præcepta.

Leges *Ceremoniales & Judiciales*, quia 5
 vel specialiter pro gente Judaica eorumque moribus latæ, vel præfigurativæ Christi, & *umbra futuri luminis* erant, per Adventum Christi & veri luminis disparuerunt. & vim obligandi amiserunt, ut ex D. Paulo *ad Gal. 3. & 4.* satis probatur, & docent Interp. communiter *ad cap. un. de Purif. post partum*. Imo *Ceremonialium* legum observatio non tantum mortua, sed etiam mortifera & interdicta est Christianis. *Judiciales* verò, licet ex se non obligent tempore gratiæ, propter moralem æquitatem tamen vel honestatem possunt etiamnum hodie vel constitu-

stitutione vel consuetudine introduci. *1. de Homicidio. c. 1. & seqq. de Injuriis. l. l.* quæ quoque leges *Ceremoniales*, quæ non tam mysteria nascituri Christi præfigurabant, uti sunt immolatio Agni, circumcisio &c. quàm potiùs ad devotionem & cultum DEI decenter perogendum pertinebant, veluti vestes Sacerdotales &c. etiam in nova lege per Ecclesiam repeti possunt, ita tamen ut non ex Lege Divina, sed Ecclesiastica obligent. *Moralia* præcepta veteris Testamenti adhuc vim habent, & perpetuo habebunt, non tam ex auctoritate veteris Legis, quam ex eo, quòd sint à natura ipsa instituta & à Christo in Evangelio passim præcepta & *mandata servare* jubente repetita. Demum aliquæ sunt leges *Mixtae*, quæ partim sunt *Ceremoniales* vel *Judiciales*, & partim *Morales*, cujusmodi sunt *Decimæ*, quæ quo ad quantitatem, scilicet decimam partem, legibus *Judicialibus*, quo ad congruam sustentationem ministrorum Ecclesiæ, *Moralibus* rectè annumerantur, ut infra ad *Tit. de Decimis n. 2.* dicitur. Item *Sabbathi sanctificatio*, quæ quo ad diem Sabbathinum *Ceremonialis*, quo ad cultum Divinum, qui aliquibus saltem diebus soli DEO debetur, *moralis* est. Istæ legis *Mixtae* non obligant quidem hodie ex Jure Divino, in quantum sunt *Ceremoniales* vel *Judiciales*, sed in quantum sunt *Morales*, quæ de re videri poterit *Cov. Variar. Resolut. l. 1. c. 17.*

6 Leges Divinæ novi Testamenti sunt, quæ à Christo Domino circa Fidem, Sacramenta & Sacrificium constitutæ sunt, atque ab ipso, vel ab Apostolis promulgatæ. Circa epistolas & scripta Apostolorum advertendum est, quòd illa tantum

ibi contenta sint Juris Divini, quæ talia esse ex verbis Apostolorum sufficienter colligi potest, v. g. si Apostolus dicat. *Ego accepi à Domino, Dominus ordinavit &c.* Ceterum verò ipsi Apostoli tanquam suo tempore Prælati & Antistites Ecclesiæ multa separatim à præceptis Divinis pro rationabili fidelium directione, sicuti hodie solet SS. Pontifex & Episcopi, statuerunt. Ita præter Canones Apostolorum exemplum est in Epistola 1. Pauli ad *Tim. cap. 3. & ad Tit. cap. 1.* ubi Apostolus prohibuit ordinari Episcopum, vel Presbyterum, qui sit *Bigamus criminosus, percussor*, & tamen id solum pro lege Ecclesiastica agnoscitur, & ideo in bigamia summus Pontifex, in criminibus non valde enormibus post peractam pœnitentiam aliquando Episcopus dispensare potest, *c. & si Clerici. 4. §. de adulteriis. de Judiciis Hen. Zöes. ad tit. de Bigamis non ordinand. n. 14.*

Lex humana positiva describi potest, 7 quòd sit, *recta agendorum ratio à publica potestate communitati denunciata cum voluntate eam perpetuò obligandi.* Dividitur in *Ecclesiasticam* & *Sacularem*, illa à potestate Ecclesiastica, hæc à Magistratu sæculari descendit. Utraque subdividitur in *Generalem* & *Particularem*; *Generalis*, quæ ordinario nomine Legis vel Canonis appellatur, est illa, quæ à summo Pontifice vel Principe Ecclesiastici vel sæcularis status lata universim in tota Ecclesia Catholica, vel toto Imperio obligat: *Particularis* verò, quæ communiter *statutum* vocari solet, ab inferioribus Episcopis aut Prælatibus vel Principibus superiorem recognoscentibus promanet.

8 Dixi I. Legem esse, *rectam agendorum rationem*; quibus verbis causa *materialis* & *finalis* legum insinuat. *Eris enim Lex*, ait iterum Ilidorius in c. 2. dist. 4. *honesti, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriam consuetudinem, loco temporisque conveniens, necessaria, utilis, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta*. In dubio autem, si de manifesta legis injustitia non constat, sicut alias mandatum superioris praesumitur justum, ita etiam à subditis lex iusta censeri debet, licet fortassis aliquae rationes in contrarium opponi possent: cogitandum enim à prudente Legislatore inter diversa rationum momenta ad tollendam ambiguitatem & disputationis materiam illa selecta fuisse, quae pro Republica utiliora visae sunt: *Cor enim Regis in manu Dei est, & per sapientiam Divinam Reges regnant, & legum Conditores iusta decernunt*. Prov. 8. Unde & D. August. in c. in istis 3. dist. 4. *In istis temporalibus legibus*, inquit, *quamquam de his homines judicent, cum eas instituunt, cum tamen fuerint institutae, non licebit Judici de ipsis judicare, sed secundum ipsas*. adde Textum in L. non omnium. 20. cum L. seq. ff. de Legibus.

Dixi II. à *publica potestate*: ex qua causa *efficientis* legum colligitur; nam in statu Ecclesiastico, & circa spiritualia, ac Ecclesiastica negotia nunquam potestas legem ferendi penes privatos & populum fuit: in statu autem saeculari & veteri Imperio Romano populus quidem auctoritatem leges & plebiscita faciendi habebat, c. 1. & 2. dist. 2. L. de quibus. 32. ff. de LL. postquam verò populus sibi Reges, & Imperatores constituit, omnem illam auctoritatem à se abdicavit & Lege Regis in princeps suos transtulit. L. 1. ff. de Constit. Principum.

Dixi III. cum voluntate eos obligandi: quibus verbis *forma* & *effectus* legum determinatur: ad formam enim legis pertinet, ut Legislator per apta verba declarent mentem suam, quod non tantum consulendo, vel suadendo aliquid dicat (quale consilium necessarium obligationem non habet, nec transgressores ejus regulariter peccatum vel poenam incurrunt) sed jubendo & praecipiendo, & ita quidem clare, ne Lex per obscuritatem captionem aliquam contineat, d. c. 2. dist. 4. Cum autem circa causas praesertim *materialem* & *efficientem* plura adhuc notatu digna occurrant, sit

§. II.

De Causa materiali & efficiente Legum.

SUMMARIA.

9. Quales actus virtutum possint per legem praecipi?	15. De causa efficiente legum.
10. Qua possint prohiberi?	16. S. Pontifex circa salutem animarum Legislator universalis, & quid circa Judaeos, Gentiles, & hereticos?
11. Permittuntur quandoque injustae.	17. Concilia quotuplicia, & de eorum potestate legislativa?
12. Lex prohibitoria habet saltem poenam arbitriariam.	18. Episcopus in sua diocesi an possit id, quod Papa in Ecclesia?
13. Delicta quaedam mixti fori.	
14. Actus interni & oculi qualiter possint esse materia legum?	

19. Quare non detur potestas Episcopis statuendi contra Jus commune Ecclesie & tamen valeat consuetudo?

20. De Legaturum statutis.

21. De statutis Capitulorum sede vacante, eorum querebatione.

22. De statutis Capituli cum juramento.

23. De statutis Ordinum Regularium.

24. Reformatio Ordinis an ab omnibus professis acceptanda?

25. Consensus & Capitula inferiorum Ecclesiarum an habeant potestatem statuendi? alia Summaria sub §. 3.

Cum legis virtus sit imperare, vetare, permittere & punire, teste Jurisconsult. in l. 7. ff. de LL. idem legum debet esse materia, quæ iuste imperetur, prohibeatur, vel permittatur.

9 Possunt igitur imprimis præter actus Justitiæ, & ut suum cuique reddatur, etiam opera aliarum virtutum, ut Temperantiæ, Continentiæ, Religionis &c. & quæ ad has virtutes consequendas tanquam media sunt, ut certarum dierum jejunium, decens in vestitu incessus, concionum & Missarum frequentatio, imperari & præcipi, dummodo virtutes non sint tales, quarum sectatio populo sit nimis ardua, & difficilis, prout forent actus consiliorum Evangelicorum, nimirum paupertas, cælebratus &c. hæc enim, licet ex post facto rectè præcipiantur illis, qui ad eorum observationem se prius per votum, aut per professionem religiosam voluntariè obligarunt, universaliter tamen & ante spontaneam obligationem rationabiliter præcipi non possent.

10 Ex adverso prohibitoria legis materia sunt omnia illa, quæ justitiæ aliisque Virtutibus, quarum observatio Reipublicæ utilis & facilis est, contrariantur. Nec interest, an jam prius lege Divinâ, aut Naturali similes actus præcepti vel prohibiti existant: nihil enim impedit, quin idem actus pro meliori juris Divini aut Naturalis observatione, vel declaratione, jure in super humano contineatur.

Permitti per leges possunt ea, quæ iusta, quæ honesta sunt. Imò etiam aliquando injusta & inhonesta ad evitacionem majoris mali, si utrumque in Republica post omnem possibilem diligentiam nequeat evitari, non quidem approbando minus malum tanquam licitum, sed dissimulando ejus poenam. Ita multi existimant Deut. 23. concessum fuisse Judæis exercere usuras cum extraneis, ne cum suis fratribus exercerent: ita ad præcavenda majora & atrociora carnis delicta apud quasdam calidiores nationes minora, ut fornicationes, tolerantur, & exempla sunt Genes. 19. v. 8. & Judicum. 19. v. 24. Textus quoque notabilis in cap. 1. & 2. dist. 13. cap. 12. 32. quest. 7.

Puniunt demum leges malefactores in Republica. Et si lex simpliciter aliquid prohibeat, quamvis poenam determinatam non addat, ejus tamen violator Judicis prudentis arbitrio punietur: frustra enim leges prohibitoriae ederentur, nisi malefactores formidine poenæ coercerentur. Julius Clarus lib. 5. sent. 9. 83. & ibi additio prima. Menoch. de Arbitrar. lib. 2. cas. 365. num. 2.

Sunt autem quædam delicta mixti fori, quibus tam à Jure Canonico, quam Civili certæ vel arbitrariæ poenæ præstitutæ sunt. Et in his inter Judicem Ecclesiasticum & secularem locus est præventioni: ita tamen, ut in majoribus criminibus, in quibus jure Canonico poena plerum-

plerumque potius *medicinalis*, quam *vindicativa* infligitur, punitus in foro Ecclesiastico adhuc ad terrorem malis hominibus incutiendum in foro sæculari puniri possit *c. 2. de Maledicis. c. felicis. §. vers. per hoc quoque de Pœnis in c. 1. placet. §. C. de SS. Eccl.* De consuetudine in enormibus criminibus circa Laicos Ecclesia ordinariè totam punitionem Judici sæculari relinquit. Plura de punitione delictorum in lib. V. Decretalium, atque in Tit. de Pœnis traduntur.

14. Difficilis est quæstio, an & qualiter actus *interni* vel *occuli* hominis materia legum humanarum esse possint? Etenim in l. 18. ff. de Pœnis. in c. cogitationis. 14. de Panit. dist. 1. dicitur, quod *cogitationis pœnam* (intellige in foro externo) *nemo patiatur*. In c. sicut. 6. c. tua nos 34. de Simonia. in Trident. Sess. 24. de Refor. matr. c. 1. habetur, quod *Ecclesia de occultis non judicet*. Item in lib. V. Decretalium docebimus, simoniacum, hæreticum, vel usurarium *purè mentalem* pœnas juris non incurrere. Econtra in c. dolentes. 9. de Celeb. Miss. præcipit Pontifex, ut officium Divinum à Clericis *devotè* recitetur? *devotio* autem & *elevatio mentis* ad Deum actus utiquè *internus* est? Similiter in Clem. 1. §. verùm de Hæret. excommunicatio statuitur in eos, qui ex odio, gratiâ, vel avaritiâ omittunt inquisitionem contra hæreticos, cum tamen odium, gratia, vel avaritia actus plerumque *interni* & *occuli* sint. Item in Concilio Trid. sess. 24. de Refor. c. 6. privilegium datur Episcopis, ut possint absolvere à censuris & irregularitatibus ex delictis *occulis* provenientibus. Denum quis neget, peccatum contra præ-

ceptum Ecclesiæ, qui debet jejunii clam & nemine vidente comederet carnes, Clericum, qui occultè omitteret recitare Divinum officium &c. alias haud dubiè futurum, ut subditi obedirent suis Superioribus ad oculos, & privatim omnia mandata Ecclesiastica & sæcularia violarent.

In hac celebri quæstione utendum est distinctione. Nam alii sunt actus *merè interni* & *per se* occulti, qui in solo animo & cogitatione mentis consistunt; atque hi ordinariè soli Deo subjecti sunt, humanum autem iudicium eos cognoscere non potest, & consequenter nec præcipere, nec punire. Quo faciunt exempla de simoniâ, hæreticis; & usurariis *purè mentalibus*. Alii sunt *externi*, qui præter animi cogitationem etiam ad opus vel actum externum processerunt; & hi licet sint *per accidens* occulti, quia secretò facti testibus vel aliis documentis probari non possunt, subjacent tamen jurisdictioni & potestati legislativæ, quamvis ex defectu probationis aliquando *per accidens* iudicium humanum effugiant. Sic si Episcopus censuram ferat, ut *quisquis futurum sacrilegium fecerit, excommunicationem incurrat*, in hanc censuram incidet, qui etiam nemine vidente furatus fuerit. Pariter qui libros hæreticos clam legerit, excommunicationem Bullæ Cænæ (supposito quod ea Bulla in illo loco recepta sit, de quo dubitari potest in Germania. vid. quæ dixi in Man. Paroch. par. 3. c. 2. circa 1. casum Bullæ) incurrit; tametsi interim tales in iudicio externo ob defectum probationis puniri non possint, quod *per accidens* contingit. Alii denique sunt actus *mixti*, partim *ex-*
terni

terni partim interni, in quibus præter actum externum etiam interna animi præparatio sive intentio concurret, & ad operis externi moralem perfectionem, & substantiam necessaria est, ut in Sacramentorum administratione, perceptione, & celebratione Divini officii, &c. Propterea si Ecclesia præcipere potest opus externum v. g. celebrationem Missæ, Sacramentorum administrationem & perceptionem &c. potest etiam saltem *indirectè* præcipere id, quod est necessariò connexum, & sine quo opus externum *valide & rectè* non perficitur, ut devotionem, intentionem consecrandi, contritionem, &c. *de connexis enim idem est iudicium*, & homo non tantum quo ad directionem corporalium & materialium externarum actionum, sed etiam quo ad directionem animæ Superioribus subiectus est juxta illud Apostoli *ad Rom. 13. §. 1. Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit*, & paulò post, *ideo necessitate subditi, non solum propter iram* (scilicet Judicis externi) *sed etiam propter conscientiam &c.* & *ad Hebr. 13. §. 17. Ipsi Superiores pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri*. Præterea sicut lex præcipere potest actum internum concomitanter cum externo, ita etiam actum malum internum punire valet, quatenus operi externo connexus est; quo sensu interpretandus est textus in *dilecta Clemen. 1. §. verum, de Hæreticis*. Et exemplum in Jure Civili est ex tit. *de Injuriis*, ubi tunc demùm injuria punitur, si ex animo & intentione injuriandi processerit. *l. si non convitii. §. C. de Injuriis*.

15 *Causa efficiens legum humanarum, ut jam in priori §. insinuatum, publica po-*

estas est, quæ in statu Ecclesiastico penes summum Pontificem, & reliquos Prælatos, in statu sæculari penes Imperatorem & alios Principes ac Dominos residet; ita tamen, ut quilibet Legislator promodo tantum & termino suæ jurisdictionis legem ferre possit, *extra territorium enim & supra jurisdictionem suam jus dicenti impunè non paretur, l. ultima ff. de Jurisdictione*.

Summus Pontifex in materia spirituali 16 & concernente salutem animæ, a credam Ecclesiæ gubernationem in toto orbe Christiano legem ferre potest: quia ipsi omnium suarum ovium curam in Beato Petro Christus commisit, *Matth. 16*. Porro etiam Hæretici, quamvis de facto resistant, de jure tamen lege Pontificiâ obligantur; non item Judæi & Gentiles, nisi quatenus illa lex jus Divinum vel Naturale contineret, ex ea differentiarum ratione, quòd Hæretici per Baptismum in Ecclesiam ingressi, ejus subditi, licet rebelles, effecti sint. Unde etiam DD. inferunt, quòd ad fidem Ecclesiæ Catholicæ suscipiendam, sicuti rebelles subditi ad obedientiam, compelli possint; secus verò Judæi & Gentiles, quibus nunquam per Januam Baptismi in Ecclesiam ingressis rectè accommodatur illud Apostoli *1. ad Corinth. 5. Quid mihi de iis, qui foris sunt* (id est extra Ecclesiam) *judicare, nam eos Deus judicabit &c.* Quid verò de hæreticorum matrimoniis, vel quæ in locis hæreticorum à Catholicis contrahuntur, dicendum, trademus in *Lib. IV. ad Tit. de Clandestina desponsatione n. 20*. Plura item de S. Pontificis autoritate inferius hoc libro in tit. *de Majoritate & obedientia*. explicabuntur.

17 Cæterum quod de summo Pontifice, etiam de Conciliis generalibus Occumenicis sentiendum est: nam & his jurisdictione in totam Ecclesiam & omnes Christianos competit, neque aliter legitima sunt, quam si autoritate Romani Pontificis congregentur & confirmantur *cap. significasti 4. de Election.* Alia sunt Concilia Provincialia, quæ Archiepiscopi una cum suis Suffraganeis in suis Provinciis instituunt. Alia Diocesana vel Synodalia, quæ Episcopi celebrant in suis Diocesibus. Et hæc quidem potestatem leges & statuta condendi habent, sicut ipsi Archiepiscopi, & Episcopi, sed ita, ut eorum jus & obligatio ultra terminos Provinciæ, aut Diocesis non extendatur: adeo ut tamen in Decreto Gratiani quidam Canones ex aliquo Concilio Provinciali vel Diocesano allegentur, eos tamen non esse universaliter obligatorios, omnes illi adnotarunt, qui nobiscum docent, Decretum Gratiani ad primariam suam auctoritatem revocari. Deinde etiam advertendum est, quod inferiores Prælati, nec soli, nec in Conciliis sine licentia summi Pontificis aliquid statueri valeant contra jus commune Canonum. Inferior enim legem Superioris abrogare non potest; & concedere ac tollere legem ab eadem potestate procedunt, *Clem. Ne Romani 2. in princ. de Electione.* Circa ea proinde solum leges ferre possunt, quæ ad reformationem morum, vel cultum divinum pertinent, aut quæ jure communi aperte decisa non sunt.

18 Non obstat vulgare dictum, quod Episcopus in suâ Diocesi possit ea, quæ Pontifex in tota Ecclesia: quia id univer-

saliter concedendum non est, sed cum dependentia & subordinatione ad Papam tanquam Superiorem, & salvis illis, quæ summo Pontifici specialiter reservata sunt nam Ecclesia Romana, quæ prima est, & Dioceses ac Episcopatus inferiores dividit, ita Reliquis Ecclesiis, earumque Prælati vices suas largita est, ut in partem vocaret sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. *cap. qui se 12. causa 2. quest. 6.*

Quærit ad propositum hujus loci Pa-19
normi: *inc. ult. de Consuet. n. 9.* quare Imperator potius Principibus sæcularibus concedere soleat, ut in suis terris possint facere statuta contra jus commune Civile, quàm pontifex Episcopis? Item quare in aliqua Diocesi possit introduci consuetudo contra jus commune Canonicum, & non etiam statutum? Responderi potest ad primum, quia majus est periculum in abrogatione Juris Communis Ecclesiastici: hoc enim cum principaliter ordinatur ad finem salutis æternæ, timendum foret, ne forsitan cum periculo animarum erraret Episcopus, dum contra S. Pontificis Christi Vicarii & Pastoris universalis judicium & legem suo arbitrio statuere permetteretur. Jus autem sæculare ordinatur principaliter ad statum externum politicum, quem inferiores Principes possunt secundum naturam & mores singularum nationum sine gravi periculo facilius dirigere. Quod si etiam lex communis Ecclesiastica non possit certo populo cum fructu accommodari, S. Pontifex ea de re informandus est, atque ejus desuper cognitio, & mutatio vel remissio legis expectanda. Responde-

ri potest ad secundum cum eod. Panorm. quod consuetudo, si sit tamen rationalis habeat tacitum consensum summi Pontificis, rationabiles enim consuetudines tollerantur *ex tot. tit. de Consuet.* quem consensum S. Pontifex potius (saltem per modum dissimulationis) factis rationalibus hominum impendit, quam statutis Episcoporum, eò quod uti potestate legislativâ contra Papalia decreta etiam ex causa rationabili videatur sapere aliquam ambitionem, quæ successivè aperit viam ad plures inobedientias. Addi etiam potest, quod plerumque difficilius sit impedire consuetudinem, quæ ex diuturno tempore & inveteratis moribus processit, quam statutum vel legem particularem.

20 *Legati Sedis Apostolicæ* etiam statuta facere possunt in provinciis & locis suæ legationis, quæ durant etiam post officium eorum finitum. *c. ult. de Officio Legati.*

21 *Capitula Cathedralium Ecclesiarum*, sede Episcopali vacante, etiam statuta & constitutiones facere possunt, quia succedunt in jurisdictionem Episcopi, ex qua dimanat potestas statuendi. Et illa statuta etiam durant in tempus futuri Episcopi: quamvis enim jurisdictio Capituli sit tantum temporalis, quamdiu sedes vacat, quod tamen ex ea rectè gestum est, perpetuum haberi debet. *arg. c. si de Officio Legati, &c. factum legitime. 73. de R. I. in 6.* Sed Capitulum sede vacante potest quidem statuere circa ea, in quibus tunc habet jurisdictionem, ut circa negotia ipsius Capitulum concernentia, circa reformationem morum, causas judiciales &c., non verò circa talia, per quæ præju-

dicetur juri, authoritati, vel redditibus successuri Episcopi, ut si vellet statuere, quod *Charitativum* subsidium totum, vel pro parte minueretur, quod redditus Episcopales essent inter Capitulares distribuendi &c. nam in personam Episcopi ejusque jura & redditus Capitulum nullam habet jurisdictionem, consequenter in iis statuere nihil potest. Episcopus quoque successor potest ex causa rationabili statuta à Capitulo sede vacante facta revocare, non secus ac alia statuta suorum Antecessorum, quia Capitulum vel Antecessor non potest Episcopo successoris legem perpetuam præfigere, *cum par in parem non habeat imperium* aut jurisdictionem *c. innotuit 20. de Electione.* Videatur *Quarant. in summa bull. verbo Capitulum sede vacante Frid. de sen. conf. 16. & Pavin. in speciali tractatu, de Potestate Capituli sede vacante.*

Aliquando autem Capitulares sede vacante, speciali pacto aut juramento se obligant, ut quisquis in Episcopum eligendus fuerit, certa statuta inviolabiliter observare debeat, quæ pacta aut juramenta obligant novum Episcopum ad præstationem fidei interpositæ, nisi forent manifestè in præjudicium Canonum, vel Ecclesiæ, vel animarum vel dignitatis Episcopalis, *c. ult. de Pactis.* textus ad propositum notabilis, ubi Panormi. & Barb. *in c. sicut nostris 27. de Furejurando.*

Ordines etiam Religiosi, eorumque *23* *Pralati* leges & statuta facere possunt juxta consuetudines suas, privilegia & modum suæ Regulæ. Utrum autem Religiosi teneantur semper acceptare nova statuta Reformatoria? Respondeo esse *24* distinguendum, an tales reformationes fiant

sint contra pravas consuetudines, quæ tendunt ad dissolutionem disciplinae monasticae, violationem votorum, & scandalum aliorum hominum? & haud dubiè dicendum est Religiosos teneri, ac compelli posse ad necessarias istas reformationes acceptandas, quæ tamen primam Regulam duriores non constituent, *c. relatum. 7. & ibi Gloss. ne Clerici vel Monachi. c. unico. de Statu Regular. in 6.* An verò reformationes fiant contra consuetudines, & mitigationes rationabiles, quæ primævum Regulæ rigorem juxta patriæ & hominum naturam citra animarum periculum temperarunt, v. g. quòd matutinum oritur de mane, quòd liceat carnibus vesci &c. & probabilius videtur, quòd Religiosi similem reformationem acceptare non teneantur: quamvis enim simpliciter professionem fecerint secundum Regulam, tamen nec in novitiu experientia, nec in professione intentio fuit aliter se obligandi, quàm ad Regulam juxta præsentem usum rationabiliter mitigatam: neque enim perfectio religiosi hominis in maximo rigore & vitæ austeritate consistit, quam multi sine corporis & etiam frequenter animæ ac desperationis periculo ferre non possent: sed in perfectione amoris Dei, & in *declinando à*

malo, ac faciendo bonum, ad quod assequendum etiam in ordine mitigatiore sufficiens media sunt, & considerandum, quòd sæpè primi Regulæ Fundatores certæ nationi & terræ, ubi vixerunt, regularia statuta accommodarint, quæ alibi ob diversam terræ & hominum naturam utiliter observari non possunt. Si quis verò aliter, quàm per austeritatem se minimè perfectionem consecuturum credat, is vel rigorosas sui mortificationes voluntariè & privatim suscipere, vel secundum *c. licet. 18. de Regularibus.* etiam post professionem ad alium strictiorem Ordinem transire valebit.

Conventibus & Capitulis Regularium, 25 ac Collegiatarum Ecclesiarum sede vacante jurisdictionem (ex qua potestas statuendi deducitur) aliqui negant, aliqui tribuunt, ut inferius in Tit. *Ne sede vacante &c. lib. 3.* dicemus, ideò consuetudo locorum præcipuè attendenda erit. Cæterum si quid ab his statueretur, vel mediante pacto aut juramento firmaretur circa successorem prælatum, ejusque revocandi potestatem, illa huc accommodari possunt, quæ superius de statutis *Capituli Cathedralis Ecclesie sede vacante* tradita sunt.

§. III.

De Obligatione Legum in utroque foro.

SUMMARIA.

26. An Legislator teneatur suis legibus?
27. Princeps tenetur stare suo pacto.
28. An & quatenus peregrini & viatores teneantur legibus loci?
29. Hispanus an extra suam Patriam possit diebus Sabbatinis edere intestina animalium?

30. Absens modico tempore quando habeatur pro presente?
31. Peregrini probabiliter non obligantur particularibus statutis.
32. Excipiuntur casus aliquot.
33. Respondetur ad contraria. (cis?)
34. An peregrini teneantur alibi legibus domesticis?

35. Clerici quatenus ligentur legibus laicorum?
 36. Lex humana quatenus obliget in conscientia?
 37. De Lege fundata in presumptione.
 38. Heres non sciens inventarium, an in conscientia teneatur ultra vires hereditatis?
 39. Litterarum obligatio, de qua in tit. Inst. de Lit. oblig. an procedat in conscientia?
 40. Leges in presumptione fundata quâ ratione sint iustæ in foro externo?
 41. Fictio & præsumptio juris differunt, illa etiam in conscientia locum habet.
 42. De Lege pœnali quando obliget in conscientia.
 43. Ad pœnam incurrendam quando requiratur sententia iudicis declaratoria & quid intersit inter sententiam iudicis condemnatoriam & declaratoriam?
 44. Pœne corporales quatenus obligent?
 45. Incarceratus etiam iustè an possit fugere?
 46. Ad tributa & vectigalia an quis teneatur in conscientia?
 47. Leges infirmantes actus inter vivos aut ultimarum voluntatum quando procedant in foro interno?
 48. Pacta nuda obligant in conscientia.
 49. Actus illicitus non semper est invalidus.
 50. Si lex actum prohibet, an in dubio censeatur etiam invalidasse?
 51. Actus aliquando in validatur civiliter tantum.
 52. Lex potest actum invalidare civiliter & naturaliter, & ibi exempla.
 53. Ex S. C. Vell. & Maced. non est obligatio in conscientia.
 54. Potissima difficultas, quando irritatio fit propter omisas solennitates juris.
 55. Lex est domina rerum.
 56. Ad actus valorem requiritur voluntas & potentia agentis
 57. Illegitimitas occulta impedit in conscientia à dignitate.
 58. Prohibitio de rebus Ecclesie non alienandis etiam in conscientia stringit.
 59. Legum Civilium, quæ relicta in testamento non solenni & soluta repeti negant, vel solvi jubent, singularis interpretatio.
 60. Relictum in testamento non solenni an possit retineri usq. ad condemnationem iudicis?
 61. Solennitates actuum non fundantur in presumptione.
 62. Actum invalidare, & denegare actionem differunt. Alia Summaria sub §. 4.
- 26 **Q**Uæritur I. utrum Princeps vel Legislator ipsemet suâ lege obligetur? Pro negativa est textus in l. Princeps 31. ff. De Legibus. ubi dicitur, Principem legibus solutum esse. Et facit ratio, quod leges ferantur & dirigantur in subditos, non in Legislatorem: sibi enim imperare nemo potest teste J. C. in l. penult. ff. de Recept. qui arbit. & c. & sicut aliàs nec par in parem, ita nec quisquam in se ipsum habere jurisdictionem videtur. Econtra pro affirmativa adducitur l. digna vox 4. C. de LL. ubi Imperatores rescripserunt, dignam esse vocem Majestate regnantis legibus alligatum se Principem profiteri, & majus imperio esse, submittere legibus principatum, Isidorus quoque in c. iustum 2. dist. 9. iustum est, inquit, Principem legibus obtemperare suis, tunc enim jura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse eis reverentiam prabet. & in l. ex imperfecto testamento 23. ff. de Legat. 3. ait Paulus J. C. ex imperfecto testamento legata Imperatorem vindicare in verecundum est: decet enim tantam majestatem eas servare leges, quibus ipse solutus esse videtur.
- In hac Q. respondeo & dico I. Princeps & Legislator simpliciter obligatur illis legibus, quæ continent jus Divinum aut Naturale: quia hæc jura, cum à Deo Authore naturæ procedant, supra Principem sunt, quamvis ab eo populo proposita & declarata. Unde quin Princeps suo contractui vel pacto stare debeat, non eximitur per plenitudinem potestatis suæ propter consensum præstitum, qui Jure naturæ servandus est l. 1. ff. de Pactis

Paſſis. And. Gail. *Pract. obſer. lib. 2. obſervat. §. 5. n. 7.*

Dico II. in legibus *merè poſitivis* humanis, ſive civibus, ſive Eccleſiaſticis, quædam ſunt, quæ propriè tantum ad populum feruntur, & Principis ſive Legislatoris perſonam propter ejus eminentiam, aut aliam ſpecialem rationem non concernunt. Et hæc ſine dubio Principem non obligant; ut ſi prohibeatur populo armorum aut veſtium nimis pretioſarum geſtatio &c. & exemplum eſſe po- teſt in *l. ſancimus 34. C. de Donationibus*. ubi prohibetur donatio ultra *quingentos ſolidos*, ſive aureos ſine inſinuatione apud Magiſtratum, excipitur autem ibidem donatio à Principe facta.

Dico III. in legibus *merè poſitivis*, quarum obſervatio æquè Principem decet ac populum, uti eſt frumenti & aliarum mercium taxatio, ſolennitates actuum inter vivos & ultimarum voluntatum, jejunium Eccleſiaſticum, confeſſio annua &c. communis eſt DD. diſtinctio inter vim *coactivam* & *directivam*, ita ut Princeps vel alius Legislator *vi coactiva* non teneatur ſtare ſuis legibus: cum nemo ſit, qui eum cogat, & is poteſtatem mutandi, vel abrogandi legem habeat; teneatur autem (niſi habeat rationabilem cauſam excuſantem) *vi directivâ*, hoc eſt, non ex vi jurisdiſtinctionis propriè dictæ, quam in ſe ipſum nemo propriè exercet, ſed ex dictamine & directione rectæ rationis, quâ ſe Princeps tanquam caput & membrum Principale toti corpori communitatis conformat: nam teſte Auguſt. in *c. quæ con- tra 2. diſtinct. 8.* turpis eſt omnis pars ſuo univerſo non congruens; & ne etiam à populo facilè violentur legis, ſi ipſe Le-

giſlator omnium primus in easdem com- mittat. Minor tamen culpa eſt, & ſæpe ceſſante ſcandalotantum venialis, ſi Legislator contra ſuam legem veniat, quàm ſi populus: quia ille tantum ex congruen- tia, hic autem etiam ex obedientia ad ſervandas leges obligatur.

Quæritur II. utrum Peregrini & Via-28 tores obligentur legibus illius loci, per quem tranſeunt, ſi non ibidem intendunt habitare? Si de legibus *juris divini aut Naturæ* loquamur, res dubio caret: quia iſtæ leges ubique terrarum obligant. Idem eſt, ſi loquamur de *legibus humanis* Juris communis: nam & his Peregrini in omnibus locis obligantur, in quibus illæ leges vigent & obſervantur, quia iſtarum legum communium ſubditi ſunt. Imò ſi ponamus, aliquam legem Juris Com- munis in Patria non obſervari, ſed obſer- vari in loco peregrinationis, per quem aliquis tranſit, tenebitur Peregrinus ad hujus legis obſervationem: quia conſue- tudo contra jus commune, cum ſit odio- ſa, reſtringitur ad locum, & extra eum non extenditur; ſicut ſtatutum vel aliud privilegium locale. *arg. c. 2. hoc tit. in 6.* Unde licet in Hiſpania moris ſit, diebus 29 ſabbathinis comedere inteſtina animalium, ſi tamen Hiſpanus per alias Regio- nes tranſeat, eum ad abſtinentiam à jure communi Eccleſiaſtico præſcriptam ſub peccato teneri cum plerisque DD. docet Navar. in *Man. Confeſſ. c. 23. n. 120.* & Paulus Laym. de *Legibus c. 12. n. 3.*

Non obſtat, quòd abſens modico 30 tempore fictione juris reputari ſoleat pro præſenti in illo loco, à quo abeſt, & con- ſequenter etiam illius loci privilegiis & conſuetudinibus gaudere poſſit, ſicut in

contrarium argumentatur Sanch. *de Matrim Libro 3. disp. 18. q. 1. n. 7.* quia illa fictio juris non procedit in omnibus, sed in certis tantum casibus in jure expressis, ut si Canonici vel Beneficiati à residentia suorum Beneficiorum modico tempore absint juxta Trid. *sess. 23. de Refor. c. 1.* alias etiam procederet in casu *dist. c. 2.* & excommunicatione per statutum Episcopi lata teneretur, quia extra Dioecesim ejus modico tempore existens delinqueret; item à secularibus Judicibus capi non posset malefactor, si extra Ecclesiam immunitate locali gaudentem mox reversurus eviret, quod certe contra communem doctrinam & praxim est. Interim licet hæc sententia Navarri & aliorum ordinariè, maximè ad evitacionem scandalii tutior sit; propter authoritatem tamen Sanch. & aliorum virorum DD. qui Eum sequuntur, non auderem semper alicujus gravis peccati damnare eum, qui contrariū teneret, præsertim ex rationabili aliquâ causâ v. g. conservandæ valetudinis accedente, & remoto scandalo; ut si Germanus tempore quadragesimæ in Italia privatim comederet ova, caseum, & alia lacticia, quæ prohibentur in *c. denique 6. Vers. par autem dist. 4.*

31 Potissima igitur difficultas quæstionis nostræ est de legibus & statutis particularibus locorum. Respondeo, probabiliorē esse sententiam, quam præ cæteris diligenter examinat, & sequitur Sanch. *d. dist. 18. q. 1.* Peregrinos & Forenses non obligari particularibus statutis, vel consuetudinibus loci, in quo per modum hospitem reperiuntur. Ratio est: ubi deficit ordinaria jurisdictio, deficit legum obligatio, quæ jurisdictionem sup-

ponit, sed in peregrinos ob brevem hospitii moram deficit ordinaria jurisdictio *arg. l. heres absens 19. §. 2. ff. de Judiciis.* ergo &c.

Attamen hæc regulariter procedunt: 32 nam ab hac regula aliquot casus excipiuntur, ut I. si ex transgressione legum loci aliis detur scandalum; quod tamen scandalum plerumque evitari potest, inquit Sanch. *c. 1.* vel transgrediendo occultè, vel admonendo adstantes, se legibus loci ex communiori DD. sententia adstrictum non esse.

II. Si mora in aliquo loco sit longior, usus communis docet, tales Peregrinos debere se accommodare legibus & consuetudinibus loci: præsertim in rebus spiritualibus, ut observatione festorum, jejuniorum &c. tum quod id exigat quies Reipublicæ, quæ alias ex diversis hominum moribus perturbatur; tum quod habitatores ad tempus longius in aliquo loco ibidem quasi domicilium & forum competens fortiantur.

Quantum autem tempus requiratur ad hanc obligationem inducendam, DD. inter se non conveniunt; mihi videtur probabilius maximè circa leges Ecclesiasticas, quod cum Navar. in *Tract. de Jubil. not. 32. n. 43.* docet Laym. *d. l. n. 1.* sufficere, quod aliquis non merè tanquam Viator mox pertransiens in loco sit, sed ibidem certo permanendi proposito etiam ad breve tempus, aliquot v. g. septimanarum aut mensium alicujus negotiationis causâ habitationem aliquam fixerit vel conduxerit *d. l. heres absens. §. proinde 2. ff. de Judiciis*, & tunc statim primâ die, quâ cum hoc proposito habitationem sibi constituit, tenebitur: nam
sicut

sicut ad *verum*, ita etiam ad *quasi* domicilium constituendum, & sequentem obligationem ac fori competentiam inducendam nullius certi temporis lapsus, sed *animus* tantum habitandi & *factum* ipsum habitationis inchoatae requiritur, ut ex *l. domicilium 20. ff. Ad municipalem, in Tit. de foro compet.* trademus.

III. Contractuum aliorumque actuum solennitates etiam à Forensibus institutæ regulantur secundum leges loci, ubi celebrantur *l. si fundus 6. ff. de Evictionibus l. 1. C. de Emancip. liber.*

IV. Ob bonum publicum & ad evitandum damnum possunt Viatores certis legibus constringi v. g. ut solvant vectigalia, ne frumentum aut arma vel armorum materiam extrahant, ne ultra triduum in loco commorentur, &c. Hæc exceptio passim quidem à DD. traditur, sed quare vel quomodo in hoc casu jurisdictio in viatores detur, non assignant. Forsan ista ratio non incongruè statui potest, quod jure naturæ & gentium teneatur aliquis evitare alterius damnum; & qui sentit commodum transitus, sentire etiam debeat onus legum pro bono publico introductarum. Item quia transitus non aliter à Magistratu conceditur, quàm sub conditione observandarum talium legum, hinc qui transire volunt, ipso facto in se prorogant, & agnoscunt Magistratus Jurisdictionem *arg. l. 1. ff. de Judiciis.* Accedit etiam consuetudo locorum, quæ dare potest in multis casibus jurisditionem *c. delicti 4. de Arbitrio.*

Quintam exceptionem aliqui addunt in *vagis hominibus* nullum certum domicilium habentibus: Sed hos non improbabiler excusat Less. *Lib. 4. c. 2. 49.*

ex eadem ratione, quâ alios peregrinos, quod scilicet non sint propriè subditi illius loci, quem transeunt, & non sit in eo jurisdictio nisi ex causa *delicti* vel *debiti*, propter quod ubique in jus trahi possunt ob publicam utilitatem, ne à delicto impunes, vel à solutione immunes evadant.

Porro contra datam responsum ad 33 principalem quæstionem contrariæ sententiæ Authores, quibus absolutè placet, Peregrinos omnibus legibus loci adstringi, plura argumenta opponunt, quæ Sanch. *disp. 18. n. 4.* adducit & *n. 16.* resolvit, ex quibus duo tantum principaliora referam.

Primum est *ex c. illa 11. dist. 12. ibi. cum Romam venio jejunio Sabbatho: cum Mediolani sum, non jejunio. Sic & tu ad quamcunque Ecclesiam veneris, ejus morem serva.* Respondetur hunc textum in primis esse SS. Patrum Augustini & Ambrosii, quorum autoritas magna quidem est, sed non semper *decisiva*, ut dixi in *Proæmio*, & textus est notabilis in *c. 5. dist. 9.* vel posse explicari, ut contineat consilium, non præceptum, quatenus scilicet utiliter tanquam opus bonum suaderi potest hominibus, ut secundum particulares loci usus festum aut jejunium observent, non imperari; vel intelligi de casu conjuncto cum scandalo, vel quo aliquis moram longiorem in aliquo loco trahit.

Secundum argumentum sumitur ab instantia, quod nimirum peregrinus Sacerdos, si veniat ad locum interdictum, non possit ibidem Divina celebrare, aut mortuus sepeliri; ergo sequitur, quod leges loci obligent etiam Peregrinos.

Respon-

Respondeo negando consequens, quia antecedens non provenit ex directa obligatione interdicti respectu Peregrinorum, sed ex incapacitate ipsius loci, qui tali interdicto directe affectus est, qua de causa ne quidem infantes vel amentes (qui tamen interdicti & censuræ incapaces sunt) in loco interdicto sepeliri possunt, teste Cov. in c. *Alma mater de Sent. excom. in 6. p. 2. §. 4. n. 6.* Reliqua argumenta pleraque dissolvuntur per exceptiones supra positas, ut de illis casibus exceptis explicentur.

34. Quæritur III. an peregrini teneantur legibus domesticis suæ Patriæ, quamdiu in externis locis versantur? Respondeo negativè, quia statuta particularia etiam respectu subditorum non extenuantur ultra territorium statuentis, c. 2. *hoc tit. in 6. l. fin. ff. de Jurisd.* Quare non peccabit, qui festum aut jejunium in sua Patria ab Episcopo statutum alibi non servat, ubi festum aut jejunium secundum jus commune non est; nec incurrat censuram Episcopi per statutum latant, qui extra Dioecesim delinquit. Dico si censura per statutum lata sit: nam specialiter per sententiam in personam lata subditum etiam extra territorium stringit, ut in *Titulo de Sententia excommunicationis*, explicavi. Exceptio est, nisi statuti transgressio vergat in detrimentum vel injuriam loci; v. g. Si statutum sit, ne quis verba injuriosa contra Principem vel Magistratum sub certa pœna loquatur &c. arg. l. *ult. ff. de Decret. ab ord. faciend.* Quâ ratione etiam statutum, quod Clerici absentes certo anni tempore ad synodum vel Ecclesiâ comparere debeant, sustinetur. c. *ext. na. 11. de Clericis non resid.* cum enim quili-

bet civis & incolæ naturali quadam æquitate teneatur defendere commodum suæ Patriæ, honorem sui Magistratus, hinc est, quod ad eum finem legibus rectè constringi valeat, tametsi extra Patriam existat.

Sed quid si Jus commune in Patria observetur, in loco autem transitus contrariâ consuetudine abrogatum sit? etiam hoc casu Peregrinum, quamdiu in tali locovivit, non teneri ad observationem juris, cum aliis tradit Sanch. d. *disp. 18. n. 18. & seq. & Suar. Lib. 2. d. Fest. c. 14. in fine.* eo quod hoc sit quasi privilegium locale, quo gaudent etiam Advenæ & Peregrini, & quilibet possit (quamvis non semper teneatur) se consuetudini locorum accommodare. Unde inferunt, Germanum v. g. transeuntem per Hispaniam posse die Sabbathi intestina comedere.

Quæritur IV. an & quatenus Clerici legibus vel statutis sæcularium Magistratum obligentur? Respondeo regulare esse, quod sæculares Magistratus suis legibus directe obligandi Clericos & personas Ecclesiasticas, vel ipsas Ecclesias potestatem non habeant. cap. *Ecclesia 10. hoc tit.* propter defectum jurisdictionis, à qua Clericos Jure Divino exemptos esse sæpius alibi probavimus. c. *nimis 30. de Jur. jur. cap. quamquam. 4. de Censibus in 6.* præsertim si in specie & nominatim de Clericis disponant, quamvis in eorum favorem v. g. ne alienatio rerum Ecclesiasticarum valeat &c. d. c. *Ecclesia.* nisi dispositio esset in *merum* favorem vel privilegium sine omni obligatione aut præcepti onere annexo v. g. ut Ecclesia gaudeat quadragenaria præscriptione

sione, vel aliâ immunitate &c. Idque ex
 veriori DD. sententia extenditur, ut ne
 quidem circa bona patrimonialia *allodia-*
lia (secus est de *feudalibus*, quæ non
 absolute, sed sub certis reservationibus &
 salvo jure feudali in Clericos transeunt.
cap. ex transmissa 6. de Foro comp.) sta-
 tutis Laicorum Clerici subiaceant; tum
 quòd exemplo, & argumèto ducto à Levi-
 tis Veteris Testamenti Clerici non tantum
 in personis, sed etiam rebus suis exem-
 pti sint, *d. c. quamquam &c. ultimo ubi*
Gloss. notabilis in Verbo suis facultatibus.
de Vita & honest. Cleric. tum etiam
 quòd lex civilis non possit aliquid statue-
 re in bona, nisi obligando simul personas
 ad ejusmodi statuti observationem, sed
 personæ Clericorum à sæcularibus obli-
 gari non possunt, ergo nec bona. Quæ
 amplius confirmantur ex vulgaris juris re-
 gulis, quòd *accessorium sequatur suum*
principale; quòd *Religiosis adhaerentia,*
religiosa censeantur; quòd *de connexis*
idem sit judicium &c.

Non obstat, quòd alia sint privilegia
 Ecclesiarum & Ecclesiasticorum bono-
 rum, quæ bonis patrimonialibus Clerico-
 rum non competunt, uti quadragenaria
 præscriptio, restitutio in integrum, & si-
 milia: non enim est bona consequentia, si
 privilegiū unum scilicet exemptionis est
 communicatum bonis patrimonialibus
 Clericorum, ergò omnia debent esse com-
 municata: aut e contra, si aliqua non sunt
 communicata, ergò nullum est commu-
 nicatum: à particularibus namque ad uni-
 versale regulariter non est bona illatio. Sa-
 nè licet Clerici quoad suas personas indu-
 biè exempti sint, sicut Ecclesiæ, non ta-
 men sequitur, quòd Ecclesiarum instar

habeant Privilegium immunitatis localis,
 ut maleficos ad se confugientes semper
 protegere possint; quòd majorenes in
 judicio, vel contractu læsi in integrum
 restituantur.

Dixi autem Clericos regulariter & *di-*
rectè non obligari sæcularibus legibus:
 obligantur tamen *indirectè* communibus
 legibus Reipublicæ, in qua ipsi etiam
 tanquam membra & concives censentur,
 in quantum tales leges non repugnant SS.
 Canonibus, aut immunitati Ecclesiasticæ,
 quales sunt leges contractuum, taxatio
 mercium, restitutio ex causâ læsionis si-
 ve delicti &c. Est tamen hæc obligatio
 non ex radice sæcularis jurisdictionis, sed
 solum secundum vim directivam, quate-
 nus tales leges in æquitate naturali fun-
 datæ sunt, & congruentia est, ut ad com-
 munem pacem in Republica servandam
 omnes inibi degentes communibus legi-
 bus utantur; item quia leges & consti-
 tutiones Principum sæcularium in defe-
 ctu canonum generaliter à summis Pon-
 tificibus recipiuntur in *cap. 1. de Novi*
oper. nuntiat. Unde etiam secundum
 vim *coactivam* Clerici à Magistratibus
 sæcularibus ad observationem legum sæ-
 cularium constringi, aut ob transgres-
 sionem puniri non possunt; hoc enim
 esset in eos directam jurisdictionem exer-
 cere. Imò etiam leges, quæ poenam
 aliquam continent, & irritant testamen-
 ta, contractus, vel reddunt homines in-
 habiles ad contrahendum vel testandum
 ob admissum crimen, non obligare Cleri-
 cos, eo quòd contineant vim *coactivam*,
 cum communi docet Navar. *de Consti-*
tut. consilio 43. num 5. nisi à jure Can. re-
 ceptæ sint.

36 **Queritur V.** An & quando leges humanae sive Ecclesiasticae sive Civiles obligent in conscientia? Respondeo sicut subditi tenentur in conscientia obedire suis superioribus & Magistratibus tam saecularibus, quam Ecclesiasticis iuxta praecipientibus, ita etiam leges Ecclesiasticae & saeculares, si sint iustae in foro externo, regulariter sunt etiam iustae in foro interno sive conscientiae. *Omnis anima*, inquit Paulus *ad Rom. 13. v. 1.* *sublimioribus potestatibus subdita sit: non est enim potestas nisi à DEO; itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Et paulo inferius: *Judex Dei Minister est, vindex iram ei, qui male agit, ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Et S. Petrus in *Epistola 1. cap. 2. v. 13.* *Subjecti igitur estote, ait sive Regi, quasi praecellenti; sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam male factorum, laudem verò bonorum; quia sic est voluntas Dei, &c.*

Videtur quidem circa leges civiles in contrarium obstare, quòd leges sicut alii actus non agant ultra Legislatorum & agentium intentionem, arg. c. ult. de *Prebendis* & l. non omnis 19. ff. de *Rebus creditis*; saecularium autem Legislatorum intentio non sit, ferre leges in ordine ad Conscientiam, sed tantum ad externum statum politicum.

Responderi tamen potest, licet leges saeculares non semper obligent ex intentione Legislatoris secundi in conscientia, qui est Magistratus saecularis, obligent tamen ex intentione & voluntate Legislatoris primi, qui est Deus, secundum alle-

gata Scripturae loca; hinc S. Thomas 1. 2. *quasi. 96. art. 4.* ait: leges hominum iustas habere vim obligandi in conscientia à lege aeterna DEI, à qua mediate derivantur.

Verum ab hac recepta sententia, quòd leges iustae in foro externo sint etiam iustae in foro interno *duo* communiter statuuntur *exceptiones*. Prima est, *si lex sit fundata in praesumptione*: tunc enim non aliter obligat in conscientia, quam si id, quod lex praesumit, in rei veritate subsit v. g. in *Novel. 1. cap. 2.* haeres non conficiens inventarium tenetur creditoribus ultra vires hereditatis etiam emergentia debita solvere, quamvis tot & tanta bona in hereditate non invenerit, quia praesumptio juris est, quòd cum non confecerit inventarium, clam aliqua bona de hereditate subtraxerit, ut ex textu dicti cap. 2. non obscure colligitur, ibi in principio: *& non per ea, quae forte surripiunt, aut malignantur &c.* Item in §. 2. *dabit eis penam exactio suae malignitatis &c.* propterea si re vera haeres non conficiens inventarium nihil in hereditate surripuerit aut malignatus fuerit, ex communiori DD. sententia ultra vires hereditatis in conscientia non obligabitur. Licet verò aliqui existiment constitutionem *Novelae* fundari potius in *quasi contractum* aditae hereditatis, quòd haeres adeundo hereditatem censeatur tacite promittere creditoribus omnibus satisfactionem, & consequenter ex hac promissione in conscientia obligetur, prius tamen, quod de praesumptione fraudis dictum, probabilius videtur: eo quòd omnis *quasi contractus* supponat intentionem se obligandi ad naturalem

ralem æquitatem: nemo autem in dubio censeretur se velle obligare cum tam gravi suo damno; nec æquitas naturalis id suadet, creditores quoque multum conqueri haud possunt, quia si confessum fuisset inventarium, ipsi non plus, quam in hæreditate repertum, accepissent. Similiter, ut innumera alia prætereamus, quorum aliqua *ex libro 11. Decretal. ex titulo de Præsump.* desumi possunt, familiare exemplum est *ex Instit.*

39 *de Liter. oblig.* ubi relinquens chirographum suum, in quo se debitorem fateatur, per integrum biennium apud creditorem non acceptam pecuniâ, postea in foro externo simpliciter ad solvendum condemnatur, nec amplius cum exceptione *non numerata pecunia* auditur. Quia tamen hæc obligatio, quæ ex *solennitate litterarum* oritur, non habet æquitatem naturalem nec consensum, nisi sub tacita conditione: si pecunia numerata fuerit, & in foro externo præsumptio sit, numeratam fuisse, quod aliàs tanto tempore debitor litteras suas apud creditorem non reliquisset, ideo si veritas hujus præsumptionis à parte rei non subsistat, & debitor nihil acceperit, in conscientia quoque ad nihil restituendum tenebitur.

40 Non tamen idcirco ejusmodi leges in præsumptione fundatæ in foro externo tanquam iniquæ reprobandæ sunt, quia licet in uno vel altero particulari casu ob defectum veritatis præsumptæ materialiter injustæ esse possint; formaliter tamen, & in genere regulariter justæ sunt: nam ad tollendum aliquod malum, vel procurandum bonum in Republica (v.g. ut in exemplis propositis heredibus malignan-

di & debitoribus debita injustè negandi occasio subtrahatur) leges rectè ob defectum vel difficultatem aliarum probationum in præsumptione se fundare possunt: quia & præsumptio probationis species est.

Præterea etiam hic, advertendum, quòd 41 ea, quæ de *præsumptione* juris dicimus, non sint pariter de *fictione juris* accipienda: nam *præsumptio* supponit veritatem *fictione* autem etiam cognitâ falsitate aliquid certum statuit, ut propterea lex in *fictione* fundata, si de cætero manifestè injusta non sit, etiam in conscientia locum habeat. Ita Canonicus & alius Clericus de jure communi ex legitima causa à suo beneficio absens, qui *fictione* Juris pro præsentate habetur, optimam conscientiam tanquam præsens fructus sui beneficii lucratur; ita rati habitio etiam quo ad effectus fori interni *fictione* Juris retrahitur, & mandato æquiparatur. *c. 10. de Regulis juris in 6.* si v.g. procurator Titii sine mandato ejus fundum aliquem vendiderit, quam venditionem Titius primum post annum vel biennium ratam habeat, emptor non tantum à die rati habitiois, sed primæ emptionis fructus ex tali fundo perceptos in conscientia etiam suos faciet.

Altera exceptio est, quòd *lex merè pænalis* ante judicis sententiam non obliget 42 in conscientia, post sententiam verò latam obliget ad non resistendum, & suscipiendam pœnam: cum enim lex debeat moribus & naturæ hominum esse congrua, plerumque non foret rationabile, ut Legislator aliquem obligaret, ut sui ipsius esset accusator, reus, Judex & executor, quod naturæ admodum grave, & contrarium existeret.

Sed ad hujus exceptionis plenum intellectum sciendum est, leges pœnales alias esse *merè & purè* pœnales, alias verò *mixtas*. Lex *purè pœnalis* est, quando Legislator non intendit ad culpam vel reatum in conscientia obligare, sed tantum ad pœnam: quod ordinariè contingit circa tales actus, qui absolute non contrariantur juri Divino aut naturali, sunt tamen contra bonos mores politicos, & eorum intermissio confert ad Reipublicæ statum tranquillum & pacatum conservandum v.g. ne quis noctu sine lumine ambulet, certum vestium ornatum portet, &c. sicut etiam in Religiosorum Ordinum statutis quædam censentur *merè pœnalia*, quæ ad peccatum grave non obligant (neque enim consultum, imò nec semper justum aut validum est, ut in materia leviori Prælati conscientias suorum sub gravi culpa onerent) sed tantum ad pœnam ob meliorem disciplinæ monasticæ conservationem v.g. ne Religiosi certo tempore loquantur, opus quamvis honestum, sibi tamen eo tempore non concessum faciant, &c. Dices, quomodo in hujusmodi actibus vel legibus potest statui pœna, si nulla sit culpa aut peccatum: cum tamen pœna describatur esse noxæ, delictorum & peccatorum vindicta, ac coercitio, *in l. aliud, 13 l. in principio & §. 1. ff. de Verb. signif.* Respondetur, hic quidem non intervenire culpam vel peccatum, quod significet defectum coram Deo culpabilem, intervenire tamen, culpam & peccatum significans defectum in genere moris, & contra laudabilem Reipublicæ ordinationem. Aliquando verò etiam accidere potest, ut transgressio legis pœnalis indu-

cat verum peccatum coram Deo, si scilicet fiat ex contumacia & contemptu Magistratû cum aliorum scandalo vel perturbatione in Reipublica.

Aliæ sunt leges *pœnales mixtæ*, quando aliquid prohibetur sub culpa, & pœna: quod ut plurimum accidit in illis delictis, quæ juri divino aut naturali adversantur, ut in furto, homicidio, & similibus. In his porro duplex est obligatio, una ad culpam etiam in conscientia, altera ad pœnam, quæ regulariter ante Judicis & Juris sententiam non obligat in conscientia, neque tenetur aliquis sui ipsius esse accusator, Judex & executor. Dico autem *regulariter*: nam aliquæ pœnæ sunt, quæ ipso jure, & ipso facto admitti criminis incurruntur; & istæ, si aliam executionem externam non requirant, statim ut factum illud, cui talis pœna ipso jure annexa est, communiter, in conscientia locum habent, uti sunt censura & irregularitates, quæ ipso facto incurruntur, inhabilitas vel impedimentum ad electionem activam vel passivam, ad contrahendum matrimonium &c. Si verò pœnæ ipso Jure illatæ etiam externam aliquam executionem requirant, veluti amissio dominii, confiscatio bonorum juxta *c. Cum secundum leges, 19. de Hæret. in 6.* privatio beneficii aut fructuum beneficialium &c. tunc ad obligationem in conscientia producendam sententia Judicis *declaratoria* requiritur; ut rectè docet Sanch. *Lib. 2. Moralium. c. 6. num. 11.* nisi lex in specie addat clausulam: *aliâ etiam declaratione non secutâ.* ut in Concilio Trid. *Sess. 23. c. 1. versiculo, si quis autem:* ibi enim (scilicet Episcopum vel curatum non residentem legitimo

rimo tempore.) *pro rata temporis absentia fructus suos non facere, nec entia conscientia, alia etiam declaratione non secuta illos sibi detinere posse.* Ex quo textu bonum argumentum desumitur, quod sicut alias exceptio firmat regulam in casibus non exceptis, ita etiam hic exceptio specialis & insolita clausula, *alia declaratio non secuta*, circa hunc casum arguit & confirmat, quod alias ad poenas etiam ipso jure inflictas in conscientia prestandas sententia declaratoria requiratur.

Si quæras, quæ sit ergo in effectu differentia, an per sententiam Judicis *condemnationem*, vel an per *declarationem* inferatur poena, ne gratis alia poena per Judicem, alia per ipsam legem imponatur. *¶* hanc esse differentiam, quod poena illata per sententiam Judicis debeatur primum à die sententiæ, poena autem illata à Jure & postea per sententiam declarata debeatur non tantum à die declarationis, sed retrò à die commissi criminis ipso jure poenam annexam habentis. Sed ais, ergo saltem frustraneum est illud jus retinendi poenam v.g. fructus beneficiales ipso jure amissos in conscientia, si post declarationem omnes etiam retrò percepti restitui debent? *¶* quod illud jus retinendi in conscientia hoc operetur, quod res aut fructus ipso jure amissi non extantes, sed interim consumpti, sive eorum æstimatio aut pretium, si exinde possessor tempore declarationis non sit locupletior effectus, in restitutionem non veniant, sicut de confiscatione bonorum ipso jure statuta ob crimen hæresis vel aliud tradit Syl. verbo *Hæresis* l. q. 9. *¶* Pro his.

44 Quod si poena mortis, aut mutilationis, vel alia corporis afflictiva statuta sit,

non potest quidem Reus obligari, ut directè tales poenas exequatur, v. g. ut venenum bibat, famis inediâ se ipsum conficiat &c. quia talis obligatio, utpote naturæ sui conservativæ valde contraria, censeretur moraliter impossibilis; tenetur tamen post sententiam non resistere executioni, & debet etiam indirectè cooperari, quatenus est necessarium ad executionem faciendam v. g. scalas ascendere, collum præbere &c. Non esset tamen gravis peccati arguendus, qui potius naturali mortis aut supplicii horrore, quam ex contemptu Magistratûs executioni minus promptè obsequeretur.

Imò etiam fugientem ex carcere de-45 clinandi gravis supplicii causâ, quamvis justè incarceratum, quàm plurimi DD. à peccato excusant; nimis enim durum videtur obligare homines in conscientia, ut media salvandi vitam suam, quæ juri divino non repugnant; licet per accidens custodes carcerum damnificarentur; tum quod id eorum culpâ eveniret; tum etiam quod utens jure suo non censeatur alicui injuriam vel injustitiam facere. *l. nullus videtur. §. 5. ff. de Regulis juris*, quæ de re videri poterit Paulus Lay. *de Legibus. c. 15. n. 7.* & alii apud eum citati.

Quæritur XI. an leges tributorum & 46 vectigalium, quæ à Dominis Territoriorum imponuntur, obligent in conscientia? Non desunt apud Cov. in *Relect. c. peccatum. de Regulis juris in 6. p. 2. §. 5.* qui simpliciter negant, tales leges in conscientia obligare, adeoque vectigalium & tributorum defraudatores in foro interno tutos esse, & tantum in foro externo, si deprehendantur, poenâ commissi vel confiscationis mulctari posse. Fundamen-

tum eorum est, quòd omnes leges humanæ habentes aliquam poenam annexam non obligent in conscientia: cum Legislator annectens poenam videatur nò intendere ad culpam & reatum conscientia obligare, sed solâ poenâ contentus esse. Verùm contraria sententia, quam tenet Cov. *c. l. n. 5.* & P. Lay, in Theol. mor. *l. 3. tract. 3. p. 1. c. 3. num. 5.* & alii communiter, probabilior & tutior est, quòd nimirum leges tributorum & vectigalium, si iustæ sint, hoc est, si latæ ad habente auctoritatem, si ex iusta causa, & secundum quantitatem communem non iniquam, obligent in conscientia non tantum ad solvendum, sed etiam ad non solum seu defraudatum restituendum. Ratio est: quia lex vectigalium & tributorum fundatur in iustitia commutativa, ex qua Principi vel Magistratui pro sua sustentatione debetur compensatio, & redditus annuus propter onera publica & curam regiminis publici ab iis, quorum gratiâ sustentatur. Id quòd valde efficaciter confirmatur ex sententia Christi de tributo à Judæis interrogati *Matth. 22. v. 21. Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Item ex verbis Apostoli *ad Rom. 13. v. 5. Necessitate subditi essote etiam propter conscientiam: idè enim* (nota connexionem cum eo, quod dixit de conscientia) *& tributa præstatis, Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes; reddite ergò omnibus debita: cui tributum tributum: cui vectigal vectigal &c.* Non obstat ratio in contrarium allata: quia illud fundamentum ita generaliter positum communiter à DD. rejicitur, præsertim circa leges, quæ ex æquitate naturali

aut iustitia commutativa procedunt; cum in similibus additio poenæ principalem obligationem & præceptum non infirmet sed potius ejus gravitatem arguat, & declaret, mentem Legislatoris fuisse sub gravi culpa adstringere. Licet interim ipsa poena in conscientia ante judicis sententiam non obliget, & quamvis in conscientia sit obligatio solvendi tributum, non tamen tenetur defraudans, antequam condemnatur, bona sua proprio motu in commissum dare, vel poenam statutam exsolvere.

Addunt verò præcati DD. & cum illis Syl. *verbo Gabella 3. n. 17.* si vectigal vel tributum communi famâ vel Persuasione populi reputetur iniquum, aut sub prætextu sustentationis congruæ, vel alterius necessitatis impositum in usus non necessario ad nutriendam pompam superfluum vel avaritiam cederet, non oriri conscientia obligationem. Quòd si consideratis omnibus dubitetur de iustitia tributi aut vectigalis, maxime si fuerit noviter impositum, & non antiqua consuetudine introductum, monet Syl. *d. l. n. 29.* & Mol. *Tom. 3. disp. 674. n. 7. & 9.* ut confessarii ante factum inclinent Populum ad solutionem faciendam, ne se periculo injustitiæ erga Principem exponant, sicut & aliàs in dubio ad obedientiam & reverentiam Principi præstandam induendus est populus: post factum autem nec semper gravis peccati arguant, nec cogant restituere, quia in dubio melior esse potest possidentis conditio. Minor plerumque videtur difficultas facienda cum forensibus & externis, quibus ob solum transitum per aliquem locum vectigalia ac pedagia impo-

nuntur: his enim minor est obligatio conservandi alienum Principem, quam subditis suum proprium, nisi in quantum cura alieni Principis etiam in istorum commodum redundat, videlicet ex reparatione viarum, pontium, securitate itinerum, vel quòd in tali loco tutò merces emi & evehi possint, Syl. d. l. n. 18.

Ubi etiam *n. seq.* resolvit eos, qui exigunt vectigalia à transeuntibus teneri ad satisfactionem, si per suam negligentiam itinera & loca sui Territorii minùs tuta conservàrint, & exinde transeuntibus damnum evenerit. Et generaliter communis est sententia imponentem novamque injusta tributa ac vectigalia ad restitutionem, vel aliam æquivalentem compensationem teneri. Qua de re plura apud prænominatos auctores videri poterunt.

47 Quæritur VII. An leges infirmantes contractus vel testamenta, aut alias defunctorum ultimas voluntates propter omisam solennitatem, vel aliam causam, etiam locum habeant in foro interno, ut ex tali contractu vel testamento infirmato nihil in conscientia debeatur, aut retineri possit?

In celebri hinc controversia DD. tam Theologi, quàm Jurispruiti in diversas sententias abierunt. Oportet autem prænotare, in quo conveniant, in quo dissentiant, ut status quæstionis & difficultas accuratius percipiatur.

48 Conveniunt igitur I. si contractus vel alius actus jure nature aut gentium valeat, eundem verò lex civilis seu positiva non approbet quidem, sed nec improbet, quòd tunc non detur actio in foro externo ad multitudinem litium evitandam;

sit tamè naturalis obligatio etiam in conscientia stringens, & in foro externo exceptionem pariens, eò quòd jure naturæ talis actus vel pactum subsistat, prout circa pacta nuda concorditer tradunt Interpretes; *Instit. ad tit. de Obligatio & ad tit. Decret. de Pactis.*

Conveniunt II. quòd aliquando lex expressè prohibeat contractum, vel alium actum, celebratum tamen non irritet, & annullet, adeoque facit quidem *illicitum*, sed non *invalidum*, cujus propterea observatio etiam in conscientia obliget, quod patet ex *c. ad Apostolicam 16. de Regularibus*, ubi dicitur, *quòd multa fieri prohibeantur, que si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*; sicut ibidem dicitur, quòd professio religionis non debeat fieri ante annum probationis expletum, facta tamen valeat, & sustineatur. Quod ante Concilium Tridentinum obtinuit; in eodem verò Concilio *sess. 25. de Regular. c. 15.* omnis professio facta ante annum 16. ætatis, vel annum probationis expletum non tantum prohibita, sed etiam annullata est. Sic matrimonium contractum non præmissis in Ecclesia denuntiationibus, vel in fraudem priorum sponsalium de futuro, vel cum voto simplici castitatis, aut alio impedimento impediens, illicitum est & peccaminosum, non verò invalidum, prout in *Lib. IV. Tit. de Matrimon. contrah. contra interdict. Eccles. §. 1.* explicatur.

Imò communiter receptum est, quòd si in dubio, quando ex verbis aut circumstantiis aliter de mente Legislatoris non apparet, leges prohibitorie ita exponi possint, ut actum solummodo prohibeant,

non

non invalidum reddant, si de cætero juri naturæ, aut bonis moribus non repugnet, teste Suar. libro 5. de Legibus cap. 25. & 29. per notata marginalia ad Gloss. in l. 6. C. de Pactis num. 2. tum argumento d. c. ad Apostolicam; tum etiam ob vulgata juris axiomata, quod abrogatio Juris communis & præsertim naturalis sit stricte interpretanda, neq; in dubio inducenda; quod infirmitas contractus sit odiosa, & præjudicans: in similibus autem, ubi jura non sunt clara, quod *minimum*, hoc est, *minoris præjudicii, vel minoris, pena*, sit tenendum per Regulam 30. & 49. de Regulis juris in 6. Verum huic sententiæ obstat textus valde clarus in l. non dubium §. C. de Legibus. Ubi Imperator expressè rescribit: ea, quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiã haberi, licet Legislator fieri prohibuerit, tamen nec specialiter dixerit, inutile esse, debere, quod factum est, idque confirmatur ex l. 6. C. de pactis. ex cap. imperiali 13. Causa 25. quest. 2. ex cap. quæ contra. 64. de Regulis juris in 6. in quibus locis simpliciter asseritur: quæ contra legis prohibitionem sunt inutilia, infecta, & sine jurebus æstimanda esse. Quare ego magis credo juri conformem doctrinam Gloss. & Hen. Can. in dicto cap. quæ contra. 64. de Regulis juris in 6. quod regulariter actus contra juris prohibitionem celebratus etiã invalidus sit, nisi speciali aliquo jure suffineatur, vel ex circumstantiis, aliisve conjecturis colligi possit, mentem Legislatoris fuisse, actum solummodo prohibere, non irritare, ut in exemplis superius adductis. Ad rationes in contrarium facilius est respondere, quàm ad textus

juris claros pro hac parte allegatos; nam quod dicitur in cap. ad Apostolicam. 16. de Regularib. obtinent in casibus, in quibus habetur juris decisio vel de mente Legislatoris præsumptio. Alia verò juris axiomata possunt intelligi, quando dubitatur, an certus aliquis contractus propter particulares circumstantias in specie cadat sub juris prohibitionem, si autem constet, esse prohibitum, jam propter cit. l. non dubium. cum concordantibus non videtur ampliùs esse dubitandum de ejus invaliditate.

Conveniunt III. quod lex humana possit invalidare actum civiliter tantum, denegando actionem, vel concedendo rescissionem ejus per officium Judicis manente interim naturali obligatione, usque dum actus in foro externo rescindatur: veluti si minor tutore auctore hereditatem lucrosam repudiarit, aut damnosam adierit, & postea restitutionem in integrum postulet. l. 1. & seq. C. Si tutor vel curat. interven. si v. g. prohibeatur sub certa pena venditio frumenti aut aliarum mercium extra territorium &c. in similibus casibus is, qui accepit rem alienam, retinere potest usque dum à Judice revocetur; dummodo contra justitiam commutativam ob defraudationem justipretii, vel merum illatum nihil peccatum sit: tunc enim in foro interno etiã ante sententiam judicis restitutio faciendâ est, & quidem ex sententiâ Sanch de Matrim. lib. 4. disp. 9. num. 4. tametsi metus fuerit levior, qui in foro externo non meretur restitutionem, modo fuerit causa, sine qua non fuisset contractum. Ille verò, qui promissit, & necdum tradidit, nec in foro externo, nec

in interno obligatur; est enim illa naturalis obligatio propter justam prohibitionem fori externi inefficax, & etiam in foro externo parit justam exceptionem contra adversarii petitionem, sicut regulariter, cui competit actio ad dati repetitionem, vel contractus rescissionem, eadem multò magis datur exceptio ad retinendum. *l. nihil interest. 112. & l. invitatus 156. §. 1. ff. de Regulis juris & dolo petitur, quod mox restitui debet. l. dolo 8. ff. de Doli mali & metus exceptione.*

52 Conveniunt IV. quòd lex humana possit actum aliquem jure naturæ, vel gentium subsistentem ita annullare, ut nulla prorsus nec naturalis, nec civilis, sive in foro externo sive interno obligatio inde nascatur; imò nec tutà conscientia in tali actu persisti, aut aliquid exinde retineri possit. Ita Concilium Tridentinum annullavit contractum matrimonii sine Parocho & testibus celebratum. Ita lex civilis irritat contractum à pupillo infantia proximo sine autoritate Tutoris initum *l. quod pupillus. 41. ff. de Condict. indeb. l. pupillus. 59. & ibi Gothof. ff. de Oblig. & act.* etenim jus naturæ in genere quidem producit obligationem ex consensu, non simpliciter, sed quatenus consensus est *justus*: in quibus autem particularibus casibus consensus justus, vel injustus sit, lex humana declarare & decidere potest. *Hucque referri potest privilegium S.C. Vellejani fœminis concessum, ne pro aliis efficaciter intercedere seu si de jubere valeant. Item constitutio S.C. Macedoniani, ex qua filiusfam. non tenetur reddere mutuum acceptum, nisi cum consensu patris acceptum, vel in rem seu utilitatem ejus, aut sumptus aliàs

à patre suppeditandos versum fit. Molina *de l. & l. tom. 2. disp. 30. num. 2. Less. l. 2. c. 20.*

Sed jam in quinto magna est dissensio, 54 quando lex humana præscribit certam formam actui v. g. electioni, alienationi rei Ecclesiasticæ, testamentis, aut codicillis &c. quâ formâ non servatâ actus in foro externo invalidus reputatur, utrum in tali casu ob omisssam formam actus non tantum civiliter, sed etiam naturaliter annullatus sit, ut nec in foro interno ullum effectum habeat, ut qui v. g. ex non solemnni electione dignitatem, ex mala alienatione rem Ecclesiasticam, ex imperfecto testamento hæreditatem, vel legatum consecutus est, ne quidem in conscientia retinere possit?

Sanè Fachin. *l. 4. Controv. cap. 5. a-* eriter contendit, solennitates testam-
entorum nullam vim habere in foro inter-
no, si constet de voluntate defuncti, adeo-
que institutum vel legatarium in testa-
mento non solenni in conscientia tutum
esse, imò hæredem ab intestato in consci-
entiâ obligari, ut sequatur voluntatem de-
functi, quamvis deficiat juris positivi so-
lennitas. Argumentum est, quòd ex
voluntate defuncti etiam non solemnni,
dummodo ex sana & deliberata mente
procedat, jure naturæ, & ex naturali ob-
ligatione debeatur id, quod defunctus vo-
luit, licet in foro externo pro eo conse-
quendo actio non detur: id quod non le-
viter hoc modo probatur. Ubi solum
repeti non potest, ibi saltem naturalis est
obligatio; ubi enim nulla prorsus solvendi
est obligatio, quocunque errore solum
repeti potest. *l. quod indebit. 7. & l. quod
pupillus. 41. ff. de Condict. indeb.* sed re-
lictâ

licta in testamento non solenni, & soluta, repeti non possunt. *l. 2. C. de Fideicommissis. l. non dubium. 16. C. de Testamentis.* ergo naturali obligatione debentur. Eandem opinionem alio fundamento adjuvat Panor. in cap. cum esses. 10. de Testamentis. & in c. quia plerique 8. de linnuit. Eccles. quod solennitates actuum, & testamentorum à jure civili ex præsumptione & evitatione fraudis, quæ circa tali committi solet, inductæ sint; leges autem fundatæ in præsumptione locum non habeant in conscientia, quando de veritate & enixa voluntate defuncti constat per notab. in l. fin. C. de Fideicom.

His tamen non obstantibus probabilius videtur, quod docet Covar. in dist. cum esses. de Testam. num. 12. & seq. solennitates testamentorum (idem est de aliorum actuum vel contractuum substantiabilibus solennitatibus, quibus non observatis in foro externo annullantur) etiam in foro animæ vim & effectum suum habere, neque retineri posse in conscientia, quod ex contractu vel testamento nullo (circa spontaneam agnitionem hæredis, de qua infra) acceptum est; contra tutum esse hæredem ab intestato, si testamentum defuncti nullum expugnavit, utcumque de voluntate ejus constiterit.

Ratio est I. quod leges & præcepta Legislatorum atque etiam judicum justa in foro externo, etiam sint justa in foro interno, ut superius in quæst. 5. probavimus; neque esset conveniens, ut Judex alicui in foro externo justè adjudicaret hæreditatem contra voluntatem defuncti in testamento non solenni expressam, & tamen in conscientia accipiens tutus non esset.

II. Lex est domina rerum, & potest ex causa uni dominium auferre, & contra voluntatem ejus in alium transferre, ut accipiens etiam in conscientia tutus sit, sicut in jure præscriptionis & usucapionis manifestum est. Ergo multò magis ex defectu solennitatum ob publicam utilitatem introductarum poterit impedire dominii translationem contra voluntatem transferre volentis, & aliis, scilicet legitimis hæredibus, & præsertim filiis (quibus jure naturæ & gentium potius, quam extraneis debetur *l. cum ratio ff. 7. de Bon. Dam.*) adjudicare: cum minus præjudicii sit non acquirere, quàm acquisitum perdere.

III. Ad valorem cujusque actûs etiam⁶ in foro interno duo requiruntur, scilicet voluntas & potentia per tex. in cap. cum super 23. de Offic. Deleg. prout in Physicis non movetur ex mea voluntate lapis, si pondus virium potestati resistat. Quidquid ergo testator in testamento non solenni voluerit, effectum non habebit, si potestas id faciendi jure prohibente non fuit, *l. hac consultissima. 21. §. 1. Cod. de Testamentis.* ibi: ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti non volumus, &c.

IV. Ex c. innotuit. 20. de Electione⁷ non obscurè colligitur, quod illegitimè natus absque dispensatione electus non possit salvâ conscientia dignitatem acceptare, licet hoc impedimentum illegitimæ nativitatis jure tantum humano statutum sit.

V. In extravag. ambitiosa. de Rebus⁸ Ecclesia non alien. non tantum alienans res Ecclesiasticas sine solennitate, sed etiam malè alienatas recipiens excommunicatio-

nicationem incurrit, quod fieri non posset si accipiens in conscientia non peccaret; siquidem excommunicatio non nisi ob peccatum mortale incurritur. Quæ duæ postremæ rationes valde obstant illis, qui putant, electionem vel alienationem rei Ecclesiasticæ contra jus tantum humanum celebratum, in conscientia observari posse.

Ad primum & potissimum argumentum in contrarium respondet Cov. non esse *naturalem* sed *moralem* tantum & honestatis obligationem. Mihi salvo meliori judicio videtur etiam dici posse, non probari absolute in allegatis legibus, nec in *l. ult. C. de Fideicommiss.* quod relicta in testamento non solemniter & per errorem soluta repeti nequeant: cum regulare sit, quod ex omnibus causis, quæ jure non valuerunt, vel non habuerunt effectum, soluta per errorem repeti possint. *l. ex his omnibus. § 4. ff. de Condit. indeb.* * sed hoc, quod hæres, de cujus principali præjudicio agitur, possit suo juri, quod haberet contra testamentum non solenne, renunciare, & agnoscere (quod verbum in sensu juris significat *acceptationem*, *consensum* &c. prout DD. agnoscere & acceptare Legatum in testamento relictum pro synonymis accipiunt. Harp. ad §. 2. l. d. Legatis num. 14.) voluntatem defuncti, idque juris interpretatione censeatur facere solvendo minus solenniter relicta, post quam agnitionem non sit amplius locus poenitentiae juxta reg. 21. in 6. quod semel placuit, amplius displicere non potest. ita non obscure colligitur ex ipsis textibus allegatis, in d. l. non dubium. 16. C. de Testament. ibi; Et si voluntas defuncti circa legata, & fidei-

commissa legibus subnixæ non sit, tamen si hæres sua sponte agnoverit, implendi eam necessitatem habeat. Similis textus etiam in *l. 2. C. de Fideicommiss.* ubi hæres comperiens voluntatem defuncti non solennem, & tamen solvens, juris interpretatione censeatur eandem approbare. Denique in *l. fin. C. eod.* quæ clarius repetitur in *§. fin. l. de Fideicom. hered.* dicitur, quod testator fidem hæredis elegerit, &c. ideoque supponendum, quod hæres de præstando fideicommissio fidem suam interposuerit, aliàs enim, si contradixisset, non potuisset testator ejus fidem elegisse. Et hoc, si de foro externo loquamur.

Quantum ad forum internum quæstio eò redibit, an dicta juris interpretatio, ex qua solvens inutiliter relictum censeatur approbare voluntatem defuncti, in effectu sit *presumptio*, aut potius *fictio*, juxta tradita superius quæst. 5. quod cum dependeat à voluntate legislatoris, quæ diversimodè à DD. explicatur, ideo non est facile certum aliquid statuere. Ferme mihi videtur, dictam interpretationem in effectu *fictioni* comparari, quia leges citatæ simpliciter volunt, ut defuncti voluntas semel agnita firma maneat, ex qualiquali obligatione inde exorta. Nolim tamen contrarium erroris damnare: nam illa verba in *l. 2. C. de Fideicom. cum non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relictæ Fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur*, valde etiam probabiliter de *presumptione*, quod scilicet hæres sponte renunciaverit juri suo voluntatem defuncti sequendo, & fideicommissum inutiliter relictum præstando, intelligi possunt: qualis *presumptio* in foro quidem externo foret juris & de jure, nec

admitteret probationem in contrarium, per text. in d. l. 2. ibi: *frustra ab hæredibus ea de re* (scilicet de præstito fidei commissio inutiliter relicto) *tibi questio movetur*; in foro autem interno cederet veritati, si tale fidei commissum hæres non cum animo renunciandi juri suo, sed merè ex errore juris solvisset.

Ceteram verò si ponatur casus, quòd hæres non habuerit certam scientiam voluntatis defuncti, sed solummodo confusus scripturæ, aut depositione testium (quæ à parte rei potuit esse falsa, subornata, contra vel præter mentem defuncti) non solenniter relicta per errorem juris solverit, an tunc repetitionem non habeat? id in dictis legibus non deciditur; neque etiam, an ex sola conscientia voluntatis defuncti, qui necdum solvit, ad solvendum teneatur? licet enim ex voluntate defuncti sive naturalis sive moralis obligatio nascatur, ea tamen (sine spontanea agnitione hæredis d. l. non dubium. l. 6. Cod. de Testam.) inefficax est, sicut obligatio pupilli sine tutoris autoritate.

60 Quod autem quidam ajunt, hanc obligationem operari retentionem per remedia juris etiam in conscientia avocabilem, puto ita intelligendum, quòd rem ex testamento non solenni sine vi aut fraude obtentam liceat quidem retinere, quamdiu dubium aliquod de valore testamenti, vel an hæres ab intestato secuturus sit, & agnitus voluntatem defuncti, superesse potest, non autem, si manifestè constet de

invaliditate testamenti, & simul de facto hæres ab intestato declararit voluntatem suam, quòd jure ex lege sibi competente contra voluntatem defuncti uti velit, tametsi decretum Judicis non intervenerit; cum enim sciam me perditurum causam in judicio, planè æquitas naturalis non admittit adversarium justam causam foventem per molestam litem cum jacturâ temporis, expensarum, amicitia, & animi pacationis vexare.

Ad alterum respondetur negando, quòd 61 leges præscribentes actibus formas substantiales fundentur in præsumptione, licet motivum condendæ legis fuerit evitatio fraudis. Neque cessante ratione legis in particulari casu cessat lex generalis formam actui statuens, nisi ratio generaliter cesset, sicut si matrimonium hodie post Concilium Tridentinum coram centum testibus absque Parocho contraheretur, non idèò valeret, tametsi in hoc casu periculum abnegandi matrimonium cessaret. * Alias instantias, quas addu- 62 cit Fach. l. cit. quòd multa negantur in foro externo, quæ non obligant in foro interno, sicut exempla ponit de denegata actione ob læsionem infra dimidium justipretii, de actione *quanti minoris*, vel *rehibitoria* ultra annum vel medium non extensa, facile est resolvere ex superius dictis, quòd nempe aliud sit ad minuendas lites actionem in foro externo denegare, & aliud ipsum actum ejusque obligationem annullare.

§. IV.

De promulgatione, acceptatione, & abrogatione
Legum.

SUMMARIUM.

63. Scriptura non est de substantia legis.
 64. Publicatio legum qualiter fiat.
 65. Scientes legem non obligantur ante lapsum
2. mensium.
 66. Constitutiones inferiorum ligant etiam ante
duos menses.
 67. Leges Pontificie Romæ tantum promulgata
quo sensu de stylo ligent ubique?
 68. Legis effectus an dependat à populi accepta-
tione.
 69. Contra legem dissimulante legislatore non
acceptam currit consuetudo.
 70. Legem abrogare quis possit?
 71. Statuta inferiorum à S. Pontifice confirmata
quis possit abrogare?
 72. Derogatio legis quid sit?
 73. Declarare legem quis possit?
74. Regule quaedam utiles circa declarationem
& interpretationem legum.
 75. Mens legis preferenda est verbis.
 76. Epikia seu interpretatio ex bono & equo
cui competat?
 77. Equitas rigori juris preferenda.
 78. Epikia non admittitur circa solennitates
substantiales actuum.
 79. Cessante ratione legis, quando cesset ipsa lex?
 80. Odia restringenda, favores ampliandi.
 81. Correctio juris stricte accipienda.
 82. Ex paritate rationis, potest aliquando fieri
extensio juris
 83. Verba legis non facile improprianda.
 84. Jura jurius concordanda.
 85. Dispensatio quid?

63. **Q**uamvis absolute ad substantiâ legis non desideretur, ut in scripturam redigatur, & lex vel constitutio positiva tantum accidentali & extrinseca denominatione *fus scriptum* dicatur ad distinctionem juris consuetudinarii, quod absque constitutione per mores hominum inducitur, sicut cum communi tradit Harp. 64 ad §. 9. *Inst. de L. N.G. & C.** requiritur tamen, ut sive per scripturam publico loco affixam, sive per præconis proclamationem ita publicetur, ut in hominum ex lege obligandorum notitiam devenire possit; *cur enim culpabimur eos*, inquit Imperator Nov. 66. cap. 1. *qui positas ignoraverint constitutiones*. Porro de promulgatione legum Imperialium habetur in d. 66. Nov. quod non obligent, nisi postquam fuerint promulgatae in ejus-

que Provinciæ Metropoli & insuper duos menses elapsi, ut intra hoc temporis spatium sufficiens notitia haberi possit.

Quare tamen si aliquis prius in notitiam talis legis deveniret, tamen ante lapsum duorum mensium ad ejus observationem non adstringetur. Quod generaliter obtinet, quoties Legislator ad obligationem suæ legis vel longiorem vel breviorum terminum non præscripsit, prout in Concilio Trid. Sess. 24. de Reformatione. Matr. cap. 1. in fine statuitur, quod irritatio matrimonii clandestini primum post 30. dies à die promulgationis vim habeat.

Non ignoro, quod multi DD. contrarium doceant apud Barb. in cap. 2. hoc tit. num. 6. existimantes, quod lex sive imperialis sive alia habens certum tempus annexum obliget eos, qui ante finitum il-

lud temporis spatium noticiam legis acquisiverunt per textum in *cap. 1. de Posulat. Pral.* ibi: *sufficit, ut ad constitutionis observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè promulgatam &c.* cui addi potest *regula 31. juris in 6. quòd certus certiorari ulterius non debeat.* Sed recto juris & verborum sensui magis consona est nostra sententia, quam præter alios etiam docet Nav. de *Constitutionibus* *conf. 1. num. 8. Menoch. de Arbitrariis Judicium lib. 2. casu 185. num. 7.* etenim in cit. Nov. 66. dicitur, *leges primum post duos menses valere:* in citato loco Concilii, quòd decretum de reformatione matrimonii primum post. 30. dies robur habere incipiat: in bulla Pii IV. super declaratione temporis ad observanda decreta Concilii Trid. *juri communi sancitum est*, ait Pontifex, *ut constitutiones nova vim non nisi post certum tempus obtineant &c.* quæ sanè verba in propria significatione satis indicant, quòd tempus legi adjectum universim, sine distinctione tam respectu scientium, quàm ignorantium obligationem suspendat. Accedit, quòd mens Legislatoris tempus legi adjicientis fuerit, tollere confusionem in populo, ne aliqui propter scientiam prius, aliqui propter ignorantiam serius obligentur; quæ confusio minimè tollitur. si tempus adjectum respectu scientium obligationem legis non remoretur.

Ad Contrarià respondetur, ea procedere ex supposito jam negato, quòd lex ante lapsum temporis obligare inceperit: neque enim in *cap. 1.* propositum fuit summo Pontifici, nostram quæstionem decidere, sed aliam: nimirum, quod ad

obligationem legis sufficiat promulgatio in communi, & non requiratur, ut singulis per mandatum speciale insinuetur.

Deinde illud *cap.* loquitur de constitutione alicujus Cardinalis; quâ in re est advertenda communis doctrina tradita à Panor. in *cap. 2. hoc tit. n. 7.* quòd in constitutionibus Legislatorum inferiorum à summo Principe non habeat locum illa *Novell. 66.* sed si tempus certum expressum non habeant, obligent scientes statim, ignorantes verò post tempus arbitrarium, quo rationabiliter potest præsumi de ipsorum notitia, & post quòd tempus non debuissent constitutionem ignorare, sicut dicitur in *cap. 1. de Concess. præbend. in 6.*

Speciale est de stylo Curia Romanæ⁶⁷ circa Bullas summi Pontificis, quòd vim habeant obligandi, quàm primum in eadem Curia Romana publicantur, & in *arce campi Flora*, ac ad valvas Basilicæ Apostolorum affixæ sunt, & in Cancellaria Apostolica pro publicatis habentur, teste Barb. d. l. 9. *cum citatis ibidem.* Attamen hic stylus limitandus est, ut in primis potissimum procedat circa causas beneficiales & similes, in quibus S. Pontifex liberam potestatem habet, non autem circa ea, quæ proximè conscientiam tangunt, ut circa censuras Ecclesiasticas, jurisdictionem Confessariorum in foro pœnitentiali, &c. nam similia debent etiam in partibus innotescere & publicari, ne ignorantes peccati arguantur, vel periculum animarum incurrant. *arg. cap. cum infirmitas. 13. de Pœnit.* Præterea si. v. g. circa beneficiales causas aliquid novi Romæ constituitur, habebit quidem effectum, si causa ex partibus Romam

perveniat, si verò in partibus præsertim ultramontanis agitur, secundum jus ordinarium & consuetudines ibi vigentes judicabitur, si talis bulla ibidem publicata, & recepta non sit: nam stylus Curie non in omnibus extenditur extra Curiam, maximè cum naturali æquitati sit conveniens, ut leges non publicatæ, adeoque ignoratæ, non ligent, & Pontifex per generales leges non intendat semper particularibus locorum statutis, & consuetudinibus derogare, nisi exprimat *cap. I. hoc tit. in 6.*

§ 8 De acceptatione legum quotidiana quaestio & controversia est, an legis effectus & obligatio à populi acceptatione dependeat, & qualiter illud accipiendum sit, quòd vulgò circumfertur, legem non acceptam non obligare? Enim verò aliqui cum Nav. *hoc tit. consilio I. q. 5.* simpliciter asserunt, vim & substantiam legis à populi acceptatione pendere, & omnes leges habere tacitam conditionem, si acceptentur; quo quibus tacitè textus in *cap. in istis. 3. §. leges dist. 4. ibi leges instituantur, cum promulgantur, firmanentur, cum moribus utentium comprobantur.* Item in *l. de quibus 23. ff. de Legibus, ista leges, ait JC. nulla ex causa nos tenent, quam quòd judicio populi recepta sint.*

Verum rationi magis consentaneum est, quòd, cum populus in omnibus justis præceptis obedientiam Legislatori tam in foro interno, quam externo debeat, ut in priore §. demonstratum non sit in potestate populi, an legem acceptare vel rejicere velit: non acceptari autem aliquando legem posse vel ex ignorantia, quia v.g. Romæ tantum lata per Ordinarios locorum in partibus nunquam promulgata

fuit; vel ex causa, quia continet aliquod notabile gravamen, propter quod utiliter in singulis locis observari non potest, & insuper Legislator, qui non ignorat, vel facile scire potest neglectum suæ legis, saltem tacitè connivendo acquiescit. Vid. etiam text. in *cap. si quando 5. de Rescriptis.* ubi declarat S. Pontifex, quòd justè suspendatur executio Mandati Apostolici, si videatur continere aliquod notabile gravamen, usque dum S. Pontifex ea de re certioratus obligationem aut remittat, aut repetat. Similes textus sunt in *c. pastoralis. 8. de Fide Instrum. cap. cum teneamur. 6. de Prabendis.*

Non obstant, quæ in contrarium allata sunt, nam ille textus in *d. §. leges* in primis est Gratiani, cujus autoritas non est decisiva. Deinde explicari potest de confirmatione legum extrinseca & accidentali, non intrinseca & substantiali, quatenus scilicet leges moribus utentium receptæ extrinsecam suam perfectionem, & vigorem consecutæ sunt, non verò quòd ante hanc receptionem vim propriam obligandi ex se non habuerint. Alter textus in *l. de quibus 32. ff. de LL.* procedit de illo antiquo tempore, quando potestas leges ferendi, & magna pars imperii penes populum Romanum fuit, postea verò, quando populus lege Regiæ potestatem suam in Principem transtulit *juxta l. 1. ff. de Constitut.* nulla fuit relicta populo autoritas legem aut ferendi, aut approbandi. Maximè autem in causis Ecclesiasticis & spiritualibus *dist. 4. lex 32.* locum non habet: quia in istis potestas ferendi legem immediate à Christo Apostolis, eorumque Successoribus data est, & nunquam penes populum fuit.

Illud

69 Illud quoque circa acceptationem legum advertendum est, quod si lex diffimulante Legislatore non observata sit, lapsu 10. annorum aboleatur: sed hoc, si nunquam recepta sit; si verò aliquando recepta, & postea per contrarium usum intermissa, ad eam tollendam, si Ecclesiastica sit 40. annorum spacium requiritur. Laym. in Theol. mor. tract. 4. cap. 3. v. 4. Garc. de Benef. p. 7. cap. 1. num. 137. Qua de re inferius in Titulo de consuetudine plura dicemus. Sin autem Legislator instet & urgeat, legem suam recipi, non obstante gravamine à populo proposito, nec iniquitas legis manifesta sit, secundum obedientiam ei debitam parendum erit: saepe enim homines veteres corruptelas & malas consuetudines difficulter relinquunt, non tamen propterea semper eis indulgendum, si aliud pro Reipublicae utilitate expedire Principi videatur.

Inter Abrogationem, Derogationem, Declarationem legis & Dispensationem in lege differentia facienda est. Nam abrogatio significat totalem cessationem & 70 sublationem legis. * Fit autem abrogatio aliquando per consuetudinem contrariam: de qua inferius, aliquando per ipsum Legislatorem, vel successorem ejus ob mutuas circumstantias temporum, rerum & causarum: nonnunquam enim, ait Joannes XXII. in extravag. 2. de Verb. signifi. quod conjectura profuturum credidit, sequens experientia nocivum ostendit, ideo non debet reprehensibile judicari, si Canonum Conditor Canones à se, vel suis Praedecessoribus editos revocare studeat, si obesse potius viderit, quam prodesse. Dico etiam per successorem posse

revocari constitutionem antecessoris: idque tametsi haberet clausulam, *hac immutabili & in perpetuum valitura lege sancimus &c.* cum enim par in parem, aut antecessor in successorem aequalis dignitatis non habeat imperium vel jurisdictionem, ideo etiam lex aliqua successori ab antecessore praescribi non potest, à qua ei recedere non licet. cap. innotuit, 20. de Elect.

Et hoc non tantum de constitutionibus Imperatoriis, aut Pontificiis, sed etiam inferiorum Principum & Legistratorum accipiendum est, prout superius diximus, statutum praedecessoris Episcopi vel Capituli sede vacante posse à successore Episcopo revocari.

Sed quid, si talia statuta inferiorum Legistratorum à summo Pontifice vel Imperatore confirmata sint, anne nihilominus ab inferioribus revocari poterunt? Distinguendum putat Decius in cap. cum accessissent. 8. hoc tit. num. 18. an statuta inferiorum sint ita contra jus commune, in quibus propterea ex defectu potestatis statuendi confirmatio superioris fuit necessaria; vel an statutum fuerit praeiuris, & per se validum, ac confirmatio superioris tantum accidentaliter & corroborativa? Illo casu censet, statutum ab inferiore amplius revocari non posse, cum per confirmationem, à qua totam substantiam accepit, facta sit lex superioris, cui inferior derogare non potest. Clement. ne Romani. 2. in princip. de Elect. secus verò in casu posteriori, in quo statutum substantialiter est inferioris. Sed quia huic distinctioni obstat textus in eodem cap. accessissent. Ubi suppressio Primiceriatibus in Ecclesia Cathedrali, & ejus fructuum inter

inter Canonicos distributio fuit statutum Capituli *contra jus commune* teste Gloss. *ibidem in X. confirmatum*: cum jure communi non liceat Capitulo præbendam canonicalem, præsertim *verò* dignitatem suppressere, & tamen hoc statutum, licet à summo Pontifice *negotio* confirmatum, potuit à Capitulo ipso facto contravenièdo revocari: ideo circa primum distinctionis à Decio assignatæ membrum alià distinctione utitur Abbas *in dicto cap. cum accessissent. num. 2.* quam etiam probat Fag. *in eodem cap. num. 12.* nimirum, quòd si statutum confirmatum à superiore concernat favorem publicum, vel aliorum, quàm statuentium, non possit revocari ab inferiore: possit autem, si concernat principaliter favorem ipsorum statuentium, *ut in d. cap. cum accessissent.* ubi reditus dignitatis suppressæ accreverunt reliquis Capitularibus: eo enim casu fit revocatio ad illum modum, quo quilibet potest favori, aut privilegio suo renunciare.

72 *Derogatio* significat particularem legis imminutionem, quæ se habet vel ex parte ipsius legis, quando Legislator unum legis articulum mutat, vel à generali constitutione certos casus speciales excipit; vel ex parte subditi, quando eidem Legislator rescriptum, privilegium, aut dispensationem contra legem concedit.

73 *Declaratio* est vera legis interpretatio secundum mentem Legislatoris. Hæc etiam aliquando inferioribus in lege superiorius competit. Sic summus Pontifex quamvis inferior sit jure divino & naturali, & illud abrogare, vel in eo dispensare nequeat, declarare tamen potest, & verum ejus, sensum exponere. Licet verò etiam alii viri docti possint interpreta-

tiones legum Divinarum & humanarum facere, eæ tamen probabiles solummodo sunt, non autoritativæ & decisivæ, sicut Summi Pontificis.

Cæterum circa hanc privatam interpretationem, quam faciunt privati DD. aliquot utiles regulæ traduntur, quæ tum in judiciis, tum in scholis frequentissime adduci solent. Ut I. quod *interpretatio* legum potius menti, quàm verbis Legislatoris convenire debeat, *non enim debet intentio verbis, sed verba intentioni deservire.* cap. *secundò* requiris. 41. de Appell. Et scire leges non est verba callere, sed vim & potestatem. I. scire. 17. ff. d. Legibus. Textus notabilis in l. scire 13. §. 2. ff. de Excus. tutorum. ibi: * *sed est* 75 *maximè verba Legis hunc habeant intellectum, tamen mens Legislatoris aliud vult.* Unde in l. contra legem. 29. ff. de Legibus in fraudem legis tacere dicitur, qui *salvis verbis legis mentem ejus circumvenit*; ut in vulgari exemplo, si prohibitus noctu ambulare sine lumine, lumen quidem deferat, sed ita absconditum, ut à nemine agnoscatur, &c. & in cap. ult. de R. I. in 6. certum est, ait Pontifex, quòd *is committat in legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem.*

II. Juxta verosimilem mentem Legislatoris leges universales, vel admodum rigorosæ nonnunquam benignâ aliquâ interpretatione secundum *bonum & æquum* * explicandæ sunt, & ab his aliqui casus 76 in specie excipiendi ob rationabiles considerationes, de quibus si Legislator interrogatus fuisset, ipsemet excepisset; non enim possunt omnes casus legibus comprehendi, sed illi qui plerumque & ordinariè

rariè accidunt *l. non possunt. 12. l. nam ad ea. 5. ff. de Legibus*; atque ista interpretatio secundum bonum & equum, *Epikia*, aut præsumpta mens Legislatoris vocatur.

Hunc etiam pertinet textus in *l. placuit 8. C. de Judiciis*, ubi Imperator rescriptit, * quod in omnibus causis potior esse debeat equitatis, quam stricti juris ratio. Verùm quia in *l. 1. C. de Legibus* idem Imperator interpretationem inter equitatem & jus strictum sibi reservavit; & in *l. prospexit. 12. in fine ff. Qui & à quibus manumissi. 3. C.* vult legem etiam duram observandam esse, si ita scripta sit; & Aug. in *cap. 3. dist. 4.* ait: non de legibus, sed secundum leges judicandum esse, ideo Fach. *lib. 1. Cont. cap. 3.* sequenti distinctione rem componit; vel enim verba legis, ejusque mens adeò clara sunt ut salvà ratione recti sermonis non possint aliam interpretationem habere? & servanda est lex *quamvis dura*: vel verba legis sunt generalia, quæ in particularibus casibus salvà verborum generalitate & ratione recti sermonis possunt habere interpretationem ex bono & æquo? & procedit *d. l. placuit*: vel denique dubitatur, quid justum; quid æquum sit? & juxta *d. l. 1. C. d. LL.* Princeps consulendus est.

78 Præterea in legibus, quæ formas substantiales actibus præscribunt, ex communiori DD. sententia *Epikia*, aut interpretatio contra verba & formam legis admittenda non est; quia rigor talium legum bonum publicum concernit, nisi aliter mens legislatoris colligi possit. Ita docent non valere matrimonium etiam quacunque urgente necessitate sine Parocho

& testibus contractuum, Barb. *ad Concit. Trid. sess. 24. cap. 1. num. 160.* Sanch. *de Matr. lib. 3. disp. 17.*

III. Similiter ob cessantem rationem legis, rectè nonnunquam fit interpretatio ex mente legislatoris cessare ipsam legem, *c. cum cessante. 63. de Apell. l. adigere 6. ff. de Jure patronatû.* Quod tamen ita intelligendum est, ut si totalis & adæquata (non particularis aut impulsiva solum) legis ratio generaliter cesset, tunc etiam lex generaliter cessare dici possit, si verò ratio in particulari tantum casu cesset, frequens est, ut, præsertim in legibus formas substantiales præscribentibus, vel aliàs conformitatem publicam respicientibus obligatio legis adhuc etiam in illo particulari casu perseveret. Si verò ex non observatione legis, cujus ratio in particulari cessat, nullum oriatur in communi scandalum, ut maximè accidit in legibus in falsa præsumptione fundatis, dicendum etiam est, talem legem in particulari casu, præsertim verò in conscientia non obligare.

IV. Leges pœnales, odiosæ, aut magnum præjudicium afferentes sunt strictæ interpretationis, & non ulterius, quàm secundum verborum strictam proprietatem sonant, etiam ex paritate rationis extendendæ: econtra leges favorabiles ampliori interpretatione adjuvandæ *cap. in pœnis. 49. cap. odia. 15. de Regul. jur. in 6.*

V. Etiam leges exorbitantes à jure communi, & aliarum legum correctoriæ strictè interpretandæ sunt, neque regulariter censetur plus de priorè lege mutatum, quàm expressum *l. precipimus. 32. C. de Appell.* & si ex pluribus prioris legis articu-